

FOLLAS NOVAS

VERSOS
EN GALLEGO



EDITOR
LA PROPAGANDA LITERARIA
HABANA

Lit. de J.M. Mañón Barquillo 4 y 6, Madrid



Biblioteca de «La Propaganda Literaria»

FOLLAS NOVAS

VERSOS EN GALLEGO

DE

ROSALÍA CASTRO DE MURGUÍA

PRECEDIDOS DE UN PRÓLOGO

POR

EMILIO CASTELAR



DE VENTA

MADRID

La Ilustración Gallega y Asturiana
Leon, 12, principal

HABANA

La Propaganda Literaria
O'Reilly, núm. 54

1880

FOLLAS NOVAS

ROSALÍA DE CASTRO

Biblioteca Virtual ACEB



[Biblioteca Virtual ACEB](#)

© Rosalía de Castro (del Texto)

© Asociación Cultural La Baragaña (para esta edición)

La edición, por ser gratuita, no precisa de ISBN o Depósito Legal.

La versión 1.1 del documento ha sido finalizada el día 18 de junio de 2019. Quizá se puede obtener una copia en distintos formatos o una versión más reciente en la web de: [Biblioteca virtual ACEB](#)

Para cualquier consulta puede enviar un correo electrónico a: contacto@bibliotecavirtualaceb.org.

Asociación Cultural La Baragaña (ACEB) ha realizado esta edición electrónica de *Follas Novas*, a partir de la primera edición de la obra. Edición publicada en 1880, que *La Ilustración Gallega y Asturiana* y *La Propaganda Literaria*, publicaron en Madrid y La Habana y que hoy forma parte de los fondos de la Biblioteca Nacional de España.

Esta Edición respeta escrupulosamente la ortografía del original.

La obra está libre de restricciones conocidas de derechos de autor, pero en todo caso debe respetarse el contenido de los derechos morales de paternidad é integridad de la obra. Esta edición electrónica no podrá ser usada con fines comerciales.

Nota del editor

Más de 100 años antes de que se desarrollasen las *Normas ortográficas e morfolóxicas do Idioma Galego*; elaboradas conjuntamente en 1982 por la Real Academia Gallega y el *Instituto da Lingua Galega* se publicaban en Madrid y La Habana las *Follas novas* de Rosalía de Castro. Era la época del *rexurdimento*.

Las ediciones posteriores de dicha obra han sido corregidas y adaptadas al uso y las variaciones que la lengua gallega ha experimentado desde entonces, sin ningún control por parte de la autora. Tanto Rosalía como su marido Manuel Murguía murieron en 1885 y el hijo de ambos, el pintor Ovidio Murguía de Castro, murió en el año 1900. La siguiente edición que conozco es la realizada en Madrid por Librería de los Sucesores de Hernando en 1909, que comparada con la de 1880, que es la que aquí les ofrecemos en versión virtual, cuenta ya con un sinfín de modificaciones.

La primera edición suma tal número de despropósitos que uno puede imaginar fácilmente la tentación a la que cualquier editor posterior se ha tenido que enfrentar pero, la labor de un editor no es corregir o cambiar el texto a su antojo o al de la academia de la lengua de turno. La labor del editor es proponer dichos cambios al autor antes de imprimir la edición y no cambiar ni una coma sin la autorización de este. Motivo por el cual no se debería realizar ninguna

modificación de texto tras la muerte de un autor.

En Esta Edición (la primera) de *Follas novas*, encontraremos constates cambios de criterio ortográfico, hasta el punto de que la ortografía de los títulos que aparecen en el índice y los títulos de los poemas en el transcurso de la obra, no coincide y el lector podrá encontrar igualmente cambios de criterio durante el transcurso de un mismo poema.

El poema titulado: *Para a vida, para a morte* que en nuestra edición aparece repetido en las páginas 120 y 158 y en el original en las páginas 112 y 150, siendo el mismo poema, no mantiene la misma ortografía y no hablo de tan solo una coma o un acento...

El capítulo IV titulado D'A TERRA aparece en el original como el capítulo VI a pesar de ir a continuación del III y antes del V.

Un servidor ha estado a punto de *descacharrarse* de la risa al encontrar en la página 272 de la primera edición una fe de erratas en la que aparecen los siete únicos errores que, según la edición de entonces, había en todo el libro. Errores que por aparecer en el original como tales, son los únicos corregidos en nuestra edición.

En la presente edición virtual, realizada por La Biblioteca ACEB, tan solo mostramos la obra de la autora, omitiendo el interesante prólogo de D. Emilio Castelar y como siempre... mantenemos la ortografía original.

Jorge Espina.

ÍNDICE

Dedicatoria.....	13
Duas palabras d'a autora	15

VAGUEDÁS

D'aquelas que cantan as pombas y as frores	24
Ben sey que non hay nada.....	24
Tal com'as nubes	25
Diredes d'estes versos, y é verdade	26
<i>Follas novas</i> , risa dame	27
¿Que pasa o redor de min?.....	28
Alguns din miña terra	28
Alá, po-la alta noite.....	29
Paz, paz deseada	30
Un-ha vez tiben un cravo	31
Cand'un é moy dichoso, moy dichoso	32
Oxe ou mañan, ¿quen pode decir cando?	33
Xa nin rencor, nin desprezo	34
Aquel romor de cántigas e risas	35
A un batido, outro batido,	37
Cand'era tempo d'inverno	37
Mais ve qui o meu corazon	38
Co seu xordo e constante mormorio	39
Ando buscando meles e frescura	40
¡Silencio!.....	41

¡DO INTIMO!

¡Adios!	43
Grilos e ralos, rans albariñas	44
¡Cal as nubes n'o espaço sin limites	45
Rico ou probe algun dia	46
N'a catedral	47
¡Corré serenas auguas cristaiñas,	51
Cada noite eu chorando pensaba.....	52
Ti onte mañan eu.....	53
Deixa que n'esa copa en onde bebes	53
Bós amores.....	54
Amores cativos	55
Abrid'as frescas rosas,.....	55
De valde!... ..	56
¿Quen non xime?	57
Ladraban contra min que camiñaba	58
¿Porque miña almiña	59
O toque d'alba	61
¡Mar! c'as tuas auguas sin fondo.....	63
Caba lixeiro, caba,	64
Cando penso que te fuches,.....	64
A ventura é traidora	65
Lévame a aquela fonte cristaiña.....	66
O pazo d'A	67
N'o ceo azul crarisimo.....	68
A xusticia pó-la man	69
Dios puxo un velo enriva	70

¡Tas-tis! ¡tas-tis! n'a silenciosa noite	71
Amigos vellos	72
Mayo longo... mayo longo	74
Lua descolorida	75
Que pracidamente brila	76
Estranxeira n'a sua patria	78
¡Padron, Padron!... ..	80
Pasade	84
Porque Dios piadoso	84
¡Soya!.....	86

VARIA

N'hay peor meiga que un-ha gran pena.....	88
Vamos bebendo.....	96
Un verdadeiro amor é grande e santo	97
Non cantes, non chores, non rias, non fales.....	97
¡Adiante!	98
¡Nin as escuras!.....	99
Xigantescos olmos, mirtos	100
Cada cousa n'o seu tempo	103
Cabe d'as froles a nena.....	104
Pelouro que roda	107
A disgracia	108
¡E ben! cando comprido.....	111
Sin niño	112
Eu por vos e vos por outro	113

¡Valor! qu'anqu'eres como branda cera.....	116
Dulce sono	118
Espantada o abismo vexo.....	119
Para a vida, para a morte.....	120
N'a tomba d'o xeneral ingles Sir Jhon Moore ..	122
Cal graciosa brandeas.....	128
Sin terra.....	131
Para uns negro.....	132
Tristes recordos.....	135
Meses d'o inverno frios	140
Era n'o mes de Mayo.....	141
¿Qué ten?	147
Ti a feiticeira e branca com'as neves	148
Ruinas	149
Chirrar d'os carros d'a Ponte	153
A Bandolinata	154
Brancas virxes de cándidos rostros.....	157
Vanidade	158
Para á vida e para á morte	158
Apresa Alvaro d'Anido	160
Decides qu'o matrimonio	161
Agora cabelos negros	162
Premita Dios que te vexas.....	162
Teño un mal que non ten cura.....	163
Sarna con gusto non pica	164
E verdade que un pode	165
Fas uns versos... ¡ay que versos!.....	166
Tembra un neno n' húmido pórtico... ..	166

D'A TERRA

¡Calade!.....	169
Miña casiña, meu lar	170
Soberba	174
¡A probiña, qu'está xorda!.....	177
Xan.....	190
O encanto d' a pedra chan	193
Tanto e tanto nos odiamos	203
En cornes.....	208
San Lourenzo	212

AS VIUDAS D'OS VIVOS E AS VIUDAS D'OS MORTOS

Prá Habana.....	216
¡Olvidemo-l-os mortos!	221
Terra a nosa.....	225
Tecin soya á miña tea.....	232
Os manantiales sécanse.....	233
Dor alleo n'é meu dor	234
Como vendena carne n'o mercado	235
Foi a Pascoa enxoita	236
Non coidarei xa os rosales	237
Eu levo un-ha pena	237
Meus pensamentos cal voás tolos... ..	239
Vivir para ver	240
N'é de morte	242
Querom'ire, querom'ire	244
O meu olido mais puro.....	245

Medico doill'a cabeza.....	245
Anque me des viño d'o Riveiro d'Avia	246
Dend' aqui vexo un camiño.....	247
N'o craustro	249
Como lle doy á yalma	251
O sol fun quentarme.....	252
Sempre pó-lo morte espera	253
¿Que lle digo?	254
Teño un niño de tolos pensamentos	256
Basta un-ha morte	259
As Torres d'Oeste.....	260
¿Porque?.....	266
De soidás morriase.....	267
Pois consolate Rosa	268
C'a pena o lombo.....	271
Tan soyo.....	273



OS SEÑORES DA XUNTA DIRECTIVA
E MAIS INDIVIDUOS QUE COMPOÑEN A
SOCIEDADE DE BENEFICENCIA
D'OS NATURALES DE GALICIA
N'HABANA

Un sentimento de gratitude faime oxe dedicarlles este meu libro. O dia en qu'os fillos de Galicia levaban á cabo n'Habana un d'os seus mais groriosos feitos (permitaseme chamarlle asi, porque tal o creio); o dia en qu'entr'ò aplauso de todos, fundouse en tan lexana rexión á Sociedade de Beneficencia d'os naturales de Galicia, houbo quen quixo santifical'ô seu modo volvendo pr'á sua patria os ollos y o corazon, unindo n'aquela obra de patriotismo ó recordo d'un libro que foi tamen ó esaltado fruto d'amor ô noso país.

O xuntar ôs nomes d'os fundadores d'a Sociedade, o d'autora d'os CANTARES GALLEGOS (cousa que lles agradecin por que me via asi unida á obra de caridade mais grata ô meu corazon) xa sey que non foy mais que como un-ha espresion d'amor pr'á patria ausente, qu'eu cantara xa que non en bós versos, ô



*menos en versos afertunados. Séino ben; mais non por
eso deixo de ter n'o que val aquel recordo, e de
crêrme obrigada á dar á esa Sociedade un-ha pubrica
moestra d'o meu agradecemento, xa que pública foy
tamen á proba d'estimación que á sua vez me deron
n'aquel dia os meus paisanos n'Habana.*

*Reciban pois á dedicatoria d'este meu novo libro:
trata d'as cousas d'a terra, e vay escrita n'o nosa
lengoa. Recíbana, non pó-lo que val, sinon pó-lo que
significa.*

ROSALÍA CASTRO DE MURGUIA

*Socia honoraria d'a Sociedade de Beneficencia
d'os naturales de Galicia n' Habana*

Santiago, 23 Febreiro 1880



DUAS PALABRAS D'A AUTORA

Gardados estaban, ben podo decir que para sempre, estes versos, e xustamente condenados po-la sua propia índole á eterna olvidanza, cando, non sin verdadeira pena, vellos compromisos obrigáronme á xuntalos de presa e correndo, ordenalos e dalos á estampa. N'era esto, en verdade, o qu'eu quería, mais n'houbó outro remedio; tuben que conformarme c'o duro d'as circunstancias que así o fixéron. —Vayan en boa hora, lles dixen estonces, estes probes enxendros d'a miña tristura; vaya antr'os vivos ó que xa é po-la sua propia natureza, cousa d'un-ha morta ben morta!— E fóronse, sin qu'eu sepa pra que, nin me faga falta ô sabelo.

Mais de dez anos pasaron —tempo casi-que fabuloso á xusgar po-la presa con que hoñe se vive— desde á mayor parte d'estos versos foron escritos, sin que as contrariedades d'a miña vida desasosegada, e un-ha saude decote endebre, me permitise apousar n'eles os meus cansados ollos y o meu fatigado espírito. Ô leelos de novo, vin ben craro, como era incompreto e probe este meu traballo poetico, canto lle faltaba pra ser algo que valla, e non un libro mais, sin outro merito que á perene melancolía que o



envolve, e que algúns terán, non sin razón, como fatigosa e monotona. Mais as cousas teñen de ser com'as fan as circunstancias, e s'eu non poden nunca fuxir ás miñas tristesas, os meus versos menos. Escritos n'o deserto de Castilla, pensados e sentidos n'as soidades d'a natureza e d'o meu corazón, fillos cativos d'as horas de enfermidade e d'ausencias, refreñan quisesais con demasiada sinceridade, o estado d'o meu espírito un-has veces, outras á miña natural disposición (que n'en valde son muller) á sentir como propias as penas alleas. ¡Ay! á tristeza, musa d'os nosos tempos, conoceme ben, e de moitos anos atrás; mirame como sua, é outra como eu, non me deixa un momento, n'inda cando quero falar de tantas cousas com'andan oxe n'o aire e n'o noso corazón. ¡Tola de min! ¿N'o aire, diñen? n'o meu corazón inda, mais ¿fora d'el? Aunqu'en verdade, ¿que lle pasará á un que non sea como se pasas'en todo-l-os demais? ¡En min y en todos! n'a miña alma e n'as alleas!... ¿Mais dirase por eso que me teño por un-ha inspirada, nin que penso haber feito, ó que se di, un libro trascendental? Non, nin eu o quixen, nin me creo con forzas pra tanto. N'o aire andan d'abondo as cousas graves, é certo; fácil é conocelelas, e hastra falar d'elas; mais son muller, e ás mulleres, apenas s'á propia feminina fraqueza ll'é permitido adiviñalas, sentilas pasar. Nós somos arpa



de soyo duas cordas, a imaxinacion y o sentimento; n'o eterno panal que traballamos alá n'o íntimo, solasmente se dá mel, mais ou menos doce, de mais ou menos puro olido, pero mel sempre, e nada mais que mel. Que s'ôs problemas que téñ ocupados os mais grandes entendementos, teñen algo que ver con nosco, è n'entramentras que os que comparten e levan á unha con nosoutras os traballos d'a vida, non poden ocultarnos de todo, as suas tristezas e os seus desfalecementos! É d'eles ver ás chagas e sondalas e buscarlles procuro, é noso axudarlles a soportalas, mais con feitos iñorados que con palabras e romores. O pensamento d'a muller é lixeiro, góstanos com'ás borboletas, voar de rosa en rosa, sobr'as cousas tamen lixeiras: n'é feito para nos ó duro traballo d'a meditacion. Cand'á él n'os entregamos, imprenámolo, sin sabelo siquera, d'a innata debilidade, e se n'os é facil enganar os espiritos frívolos ou pouco acostumbrados, non soced'ò mesmo c'os homes d'estudio e refleccion, que logo conocen que baixo d'a crara corrente d'a forma non s'atopa mais que ó limo insustancial d'as vulgaridades. E n'os dominios d'a especulación como n'os d'o arte, nada mais inútil nin cruel d'o que o vulgar. D'él fuxo sempre con tod'as miñas forzas, e por non caer en tan gran pecado nunca tentey pasar os límites d'a simple poesía, qu'encontr'as veces n'un-ha espresion feliz,



n'un-ha idea afertunada, aquela cousa sin nome que vai
direita como frecha, traspasa as nosas carnes, fainos
estremecer, e resoa n'a alma dorida coma un outro
jay! que responde ô largo xemido que decote levantan
en nos, os dôres d'a terra.

Despois d'o xa dito, ¿tendrey que añadire qu'este
meu libro n'é en certa maneira, fillo d'a mesma inspi-
racion que dou de si os *Cantares gallegos*? Paréceme
que non. Cousa este último d'os meus dias d'esperanza
e xuventude, ben se ve que ten algo d'a frescura
propia d'a vida que comenza. Mais o meu libro d'hoxe,
escrito, coma quen dí, en medio de todo-l-os destellos,
non pode ter, anque quixera, o encanto que soye empre-
tarlles á inocencia d'as primeiras impresiós: que ô sol
d'a vida, ò mesmo que o que aluma ó mundo que
habitamos, non loce n'os seus albores d'a mesma sorte
que cando vay poñerse tristemente, envolto antr'as
nubes d'o postreiro outono.

Por outra parte, Galicia era n'os *Cantares* ó obxecto, á
alma enteira, mentras que n'este meu libro d'hoxe, ás
veces, tan soyo á ocasion, anque sempre ó fondo d'o
cuadro: que si non pode se non c'a morte, despirse ó
esprito d'as envolturas d'a carne, menos pode ó poeta
prescindir d'o medio en que vive, e d'a natureza que ó
rodea; ser alleo á seu tempo e deixar de reproducir



hastra sin pensalo, a eterna e layada queiña que hoñe eisalan todo-l-os labios. Por eso iño-ro ó que haña n'o meu libro d'os propios pesares, ou d'os alleos, anque ben podo telos todos por meus, pois os acostumados â desgracia, chegan á contar por suas as que afriñen os demais. Tanto é asi, que n'este meu novo libro preferin, âs composicions que puderan decirse personales, aquelas outras que, con mais ou menos acerto, espresan as tribulaciós d'os que, uns tras outros, e de distintos modos, vin durante largo tempo, sufrir ô meu arredore. ¡E sófrese tanto n'esta querida terra gallega! Libros enteiros poideran escribirse falando d'o eterno infortunio que afriñe os nosos aldeáns e mariñeiros, soya e verdadeira xente d'o traballo n'o noso pais. Vin e sentin as suas penas como si fosen miñas, mais o que me conmoveu sempre, e po-lo tanto non podia deixar de ter un eco n'a miña poesia, foron as innumerables coitas d'as nosas mulleres: criaturas amantes para os seus y os estraños, cheas de sentimento, tan esforzadas de corpo, como brandas de corazon e tamen tan desdichadas que se diñeran nada-s solasmentes para reñer cantas fatigas poidan afriñir, á parte mais froña e inñel d'a humanidade. N'o campo compartindo metade por metade c'os seus homes as rudas faenas, n'a casa soportando valerosamente as ansias d'a maternidade, os traballos domesticos e as



arideces d'a probeza. Soyas ó mais d'o tempo, tendo que traballar de sol á sol, e sin axuda pra mal manterse, pra manter os seus fillos, e quisais o pai valetudinario, parecen condenadas á non atoparen nunca reposo se non n'a tomba.

A emigrazon y ó Rey arrebatanlles de contino, o amante, o hirman, o seu home, sostén d'a familia de cote numerosa, e asi, abandonadas, chorando ó seu desamparo, pasan a amarga vida antr'as incertidumbres d'a esperanza, á negrura d'a soidade y as angustias d'un-ha perene miseria. Y o mais, desconsolador par'élas, é, que os seus homes, vans'indo todos, uns por que ll'os levan, y outros por que o exemplo, as necesidades, ás veces un-ha cobiza, anque disculpable, cega, fannos fuñir, d'ò lar querido, d'aquela á quen amaron, d'a esposa xa nay, e d'os numerosos fillos, tan pequeniños qu'inda n'acertan á adiviñar, ôs desdichados, á orfandade á que os condenan.

Cando n'as suas confianzas, estas probes mártires s'astreven á decinos os seus sacretos, á chorar os seus amores sempre vivos, á doerse d'as suas penas, descrobese n'elas, tal delicadeza de sentimentos, tan grandes tesouros de ternura (que á inteireza d'ò seu carácter n'é bastante á mermar) un-ha abnegación tan grande, que sin querer, sentímonos inferiores á



aquelas obscuras e valerosas heroínas, que viven e morren levando á cabo feitos maravillosos por sempre iñorados, pero cheos de milagres d'amor e d'abismos de perdon. Historias dinas de ser cantadas por mellores poetas d'o qu'eu son, e cuyas santas armonias deberan ser espresadas c'un-ha soya nota e n'un-ha soya corda, n'a corda d'o subrime, e n'a nota d'a delor. Anque sin forzas pra tanto, tentey algo d'eso, sobre todo n'o libro titulado *As viudas d'os vivos e as viudas d'os mortos*, mais eu mesma conoso que non acertei á decir as cousas qu'era menester. As miñas forzas son cativas, quéreas maiores de quen haya de cantarnos con toda á sua verdade e poesia, tan sencilla como dolorosa epopeya.

.....

Creeran algús que porque, como digo, tentey falar d'as cousas que se poden chamar homildes, é por que m'esprico n'a nosa lengoa. N'é por eso. As multitudes d'os nosos campos tardarán en lêr estos versos, escritos á causa d'eles, pero sô en certo modo pra eles. O que quixen foy falar un-ha vez mais d'as cousas d'a nosa terra, n'a nosa lengoa, e pagar en certo modo ò aprecio e cariño que os *Cantares gallegos* despertaron en alguns entusiastas. Un libro de trescentas pañinas escrito n'ò doce dialecto d'o paos, era n'aquel estonces



cousa nova, e pasaba po-lo mesmo todo atrevemento. Aceptárono y ò qu'é mais aceptárono contentos, e yeu comprendin que desd'ese momento quedaba obrigada á que non fose ó primeiro y o ultimo. N'era cousa de chamar as xentes á guerra, e desertar d'a bandeira qu'eu mesma habia levantado.

Ala van pois, as *Follas Novas*, que mellor se dirian vellas por que ó son, e ultimas, por que pagada xa á deuda en que me parecia estar c'o á miña terra, difícil é que volva á escribir mais versos n'a lingua materna. Ala van, en busca, non de triunfos, senon de perdós, non de alabanzas, senon d'olvidos, non d'as predileccíós d'outros tempos, se non d'a beninidade que di d'os maos libros: —¡Déixalos pasar!—Ey o qu'eu deseyo— que ó deíxen pasar, como un romor mais, como un perfume agreste que nos trai consigo algo daquela poesia, que nacendo n'as vastas soidades, n'as campias sempre verdes d'a nosa terra, e n'as prayas sempre hermosas d'os nosos mares, ven directamente á buscar ó natural agarimo n'os corazóns que sufren e aman esta querida terra de Galicia.

Santiago 30 de Marzo de 1880.



I

VAGUEDÁS



I

D'aquelas que cantan as pombas y as frores
Todos din que teñen alma de muller,
Pois eu que n'as canto, Virxe d'a Paloma,
¡Ay! ¿de que'a terei?

II

Ben sei que non hay nada
Novo en baiño d'o ceo,
Qu'antes outros pensaron
As cousas qu'ora eu penso.

E ben, ¿para qu'escribo?
E ben, por qu'asi semos,
Reloño que repetimos
Eternamente o mesmo.



III

Tal com'as nubes
Qu'impele o vento,
Y agora asombran, y agora alegran
Os espaços inmensos d'o ceo,
Así as ideas
Loucas qu'eu teño
As imaxes de multiples formas
D'estradas feitas, de cores incertos,
Agora asombran,
Agora acrran,
O fondo sin fondo d'o meu pensamento.



IV

Diredes d'estos versos, y é verdade,
Que têm eñtrana insólita armonía,
Que n'eles as ideas brilan pálidas
 Cal errantes muñicas
 Qu'estalan por istantes
 Que desaparecen xiña,
Que s'asomellan â parruma incerta
Que volteña n'ò fondo d'as curtiñas,
Y ó susurro monótono d'os pinos
 D'a veira-mar bravía.

Eu direivos tan sô, qu'os meus cantares
Asi sãn en confuso d'alma miña,
Como sai d'as profundas carballeiras
 Ô comezar d'o dia,
 Romor que non se sabe
 S'é rebuldar d'as brisas,
 Si son beixos d'as frores,
S'agrestes, misteirasas armonías
 Que n'este mundo triste
O camiño d'o ceu buscan perdidas.



V

¡Follas novas! risa dame
Ese nome que levás,
Cal s'a un-ha mouroa ben mouroa,
Branca ll'oise chamar.

Non *Follas novas*, ramallo
De toños e silvas sôs,
Hirtas, com'as miñas penas,
Feras, com'á miña dor.

Sin olido nin frescura,
Bravas magoás e ferís...
¡Se n'a gándara brotades,
Como non serés así!



VI

¿Que pasa ò redor de min?
¿Que me pasa qu'eu non sei?
Teño medo d'un-ha cousa
Que vive e que non se vé.
Teño medo á desgracia traidora
Que ven, e que nunca se sabe onde ven.

VII

Alguns din, ¡miña terra!
Din outros, ¡meu cariño!
Y este, ¡miñas lembranzas!
Y aquel, ¡os meus amigos!
Todos sospiran, todos,
Por algún ben perdido.
Eu sô non digo nada,
Eu sô nunca sospiro,
Qu'ó meu corpo de terra
Y ó meu cansado esprito,
Adonde quer qu'eu vaya
Van connigo.



VIII

Ala, pó-la alta nòite,
A luz d'a triste e morimunda lámpara,
Ou antr'á negra escuridad medosa,
O vello ve pantasma.

Uns son árbores muchos, e sin follas,
Outros, fontes sin auguas,
Montes qu'a neve eternamente crube,
Ermos que nunca acaban.

Y ó amañecer d'o dia
Cando c'á ultima estrela aqueles marchan
Outros veñen mais tristes e sañudos,
Pois a verdade amarga,
Escrita trân n'os apagados ollos
E n'as asienes calvas.

Non digás nunca, os mozos, que perdeches
A risoña esperanza,
D'o qu'a vivir começa sempr'é amiga:
¡Sô enemiga mortal de quen acaba!...



IX

Paz, paz deseada
Pra min, ¿onde está?
Quiñais n'hey de tela...
¡N'a tiben xamais!

Sosego, descanso,
¿Ond'hey d'o atopar?
N'os mals que me matan,
N'a dor que me dan.

¡Paz! ¡paz tiés mentira!
¡Pra min non'a hay!



X

Un-ha vez tiven un cravo
Cravado no corazon,
Y eu non m'acordo ãa s'era aquel cravo,
D'ouro, de ferro, ou d'amor.
Soyo sei que me fiño un mal tan fondo,
Que tanto m'atormentou,
Qu'eu dia e noite sin cesar choraba
Cal chorou Madanela n'a pasion.
—Señor, que todo ó podedes,
—Pedinlle un-ha vez á Dios,
Daime valor par'arrincar d'un golpe
Cravo de tal condicion.
E doumo Dios e arrinqueino,
Mais... ¿quen pensara?... Despois
Ña non sentín mais tormentos
Nin soupén qu'era delor;
Soupén sô, que non sei que me faltaba
En donde ò cravo faltou,
E seica, seica tiven soidades
D'aquela pena... ¡Bon Dios!
Este barro mortal qu'envolve o esprito
¡Quen-o entenderá, Señor!...



XI

Cand'un é moi dichoso, moi dichoso,
 ;Incomprensible arcano!
Casi-que, n'é mentira an-qu'a pareza,
 Ll'a un pesa d'o ser tanto.

Que n'ò fondo ben fondo d'as entrañas
 Hay un deserto páramo
Que non s'enche con risas nin contentos,
Senon con froitos d'o delor amargos.

Pero cand'un ten penas
 Y é en verdá desdichado,
Oco n'atopa no ferido peito,
 Por qu'a dor, ;enche tanto!

Tan abunda é a desgracia nos seus dones;
Qu'os verte, ;Dios llo pague! ôs regazados.
 Hastra qu'o qu'os recibe
 ;Ay! reventa de farto.



XII

Oñe ou mañan, ¿quen pode decir cando?
Pero quisís moy logo,
Viranme á despertar, y en vez d' un vivo,
Atoparán un morto.

Ô redor de min levantaránse
Xemidos dolorosos,
Ayes d'angustia, choros d'os meus fillos,
D'os meus filliños orfos.

Y eu sin calor, sin movemento, fría,
Muda, insensíbre á todo,
Así estarei cal me deixare á morte
O helarme c'o seu sopro.

E para sempre ¡adios, cant'eu quería!
¡Que terrible abandono!
Antre cantos sarcasmos,
Hay, ha d'haber, e houvo,
Non vin ningún qu'abata mais os vivos
Qu'ó d'a humilde quietú d'un corpo morto.



XIII

 Xa nin rencor, nin desprezo
 Xa nin temor de mudanzas,
 Tan só un-ha sede... un-ha sede,
 D'un non sei qué, que me mata.
 Rios d'a vida ¿onde estades?
 ¡Aire! qu'ó aire me falta.

 —¿Que ves n'ese fondo escuro?
 ¿Que ves que tembras e calas?
 —¡Non veño! Miro, cal mira
 Un cego á luz d'o sol crara.
 E vou caer alí en donde
 Nunca ó que cai se levanta.



XIV

Aquel romor de cántigas e risas
Ir, vir, algarear,
Aquel falar de cousas que pasaron
Y outras que pasarán:
Aquela, en fin, vitalidade inquieta
Xuvenil, tanto mal
Me fixo, que lles dixen:
Ivos e non volváis.

Un á un desfilaron silenciosos
Por aquí, por alá,
Tal como cando as contas d'un rosario
S'espallan pó-lo chán:
Y romor d'os seus pasos, mentres s'iñan
De tal modo hastra min veu resoar,
Que non mais tristemente
Resoará quisáis
N'o fondo d'os sepulcros
O último adios qu'un vivo ôs mortos dá.



Y ó fin soya quedei, pero tan soya,
Qu'oxe, d'a mosca o inquieto revoar,
D'o ratiño o roer terco e constante,
E d'o lume o *chis chas*,
Cando d'a verde pónla
O fresco sugo devorando vai,
Parece que me falan, qu'os entendo,
Que compañía me fan;
Y este meu corazón lles di tembrando:
¡Por Dios!.. ¡non vos vayás!

¡Que doce, mais que triste,
Tamen é a soledad!



XV

A un batido, outro batido,
A un-ha dor, outro delor,
Tras d'un olvido, outro olvido,
Tras d'un amor, outro amor.

Y ó fin de fatiga tanta
E de tan diversa sorte,
A vellés que nos espanta,
Ou ó repousar d'á morte.

XVI

Cand'era tempo d'inverno
Pensaba en dond'estarias,
Cand'era tempo de sol,
Pensaba en dond'andarias.
¡Agora!... tan soyo penso,
Meu ben, si m'olvidarias!



XVII

Mais vé qu'o meu corazon
É un-ha rosa de cen follas,
Y é cada folla un-ha pena
Que vive apegada n'outra.

Quitas un-ha, quitas duas,
Penas me quedan de sobra,
Oñe dez, mañan corenta,
Desfolla que te desfolla...

¡O corazon m'arrincaras
Des qu'as arrincaras todas!



XVIII

Co seu ñordo e costante mormorio
Atraim'o oleaæn d'ese mar bravio,
Cal atraí d'as serenas o cantar.
—N'este meu leito misterioso e frío,
Dême, ven brandamente á descansar.

El namorado está de min... o deño,
Y eu namorada d'el.
Pois saldremos c'o empeño,
Que s'él me chama sin parar, eu teño
Un-has ansias mortais d'apousar n'el...



XIX

Ando buscando meles e frescura
Para os meus labios secos,
Y eu non sei com'atopo, nin por onde,
Queimores e amargueños.

Ando buschand'almibres qu'almibaren
Estos meus agres versos,
Y eu non sei como, nin por onde, sempre
Se lles atopa un fero.

Y o ceo e Dios ben saben
Non teño á culpa d'eso;
¡Ay! sin quere-lo, têna,
O lastimado corazon enfermo.



XX

¡SILENCIO!

A man nerviosa e palpitante ó seo,
As niebras n'os meus ollos condensadas,
Con un mundo de dudas n'os sentidos
Y-un mundo de tormentos n'as entrañas;
Sentindo como loitan,
En sin igual batalla,
Inmortales deseios que atormentan,
E rencores que matan.
Mollo n'a propia sangue á dura pruma
Rompendo á vena inchada,
E escribo... escribo ¿para qué? ¡Volvede
O mais fondo da yalma
Tempestosas imaxes!
Ide á morar c'as mortas relembranzas;
Qu' a man tembrosa n'o papel sô escriba
¡Palabras, e palabras, e palabras!
¿Da idea á forma inmaculada e pura
Donde quedou velada?



II

¡DO INTIMO!



¡ADIOS!

¡Adios! montes e prados, igreñas e campanas,
¡Adios! Sar e Sarela, cubertos d'enramada,
¡Adios! Vidán alegre, moiños e hondanadas,
Conxo o d'o craustro triste y as soedades prácidas,
San Lourenzo ó escondido, cal un niño antr'as ramas,
Balvis, para min sempre ò d'as fondas lembranzas,
Santo Domingo, en donde cant'eu quiñen descansa,
Vidas d'a miña vida, anacos d'as entrañas.
E vos tamen, sombrisas paredes solitarias
Que me vichëis chorare soya e desventurada,
¡Adios! sombras queridas, ¡adios! sombras odiadas,
Outra vez os vaivens d'a fortuna
Pra lonxe m'arrastran.

Cando volver, se volvo, tod'estará ond'estaba,
Os mesmos montes negros y as mesmas alboradas
D'o Sar e d'o Sarela, mirandose n'as auguas.
Os mesmos verdes campos, as mesmas torres pardas,
D'a catredal severa, olland'as lontananzas:
Mais os qu'agora deixo, tal com'a fonte mansa
Ou n'o verdor d'a vida, sin tempestás nin vagoas,
¡Canto, cand'eu tornare, vitimas d'a mudanza
Terán de presa andado, n'a senda d'a desgracia!
Y eu..... mais eu, nada temo n'o mundo
¡Qu' á morte me tarda!



* * *

Grilos e ralos, rans albariñas,
Sapos e bichos de todas crás,
Mentras ô lonxe cantan os carros,
¡Que serenatas tan amorosas,
N'os nosos campos sempre nos dan!

Tan sô acordarme d'elas,
Non sey o que me fai:
Nin sey s'é ben,
Nin sey s'é mal.

* * *



¡Cal as nubes n'ò espaço sin limites
Errantes volteñan!
Un-has son brancas,
Outras son negras,
Un-has pómbas sin fel, me parecen,
Despiden outras
Luz de centela.....

Sopran ventos contrarios n'altura
Y â desbandada,
Van levándoas sin orden nin tino
Nin eu sey pra onde,
Nin sey por que causa:

Van levándoas, cal levan os anos
Os nosos ensoños
Y á nosa esperanza.

* * *



Rico ou probe algun día
¡Con que contento e pracidadez folgaba!
Y agora probe ou rico, ô desdichado,
¡Todo, todo lle falta!

En valde veñen días, pasan anos,
E inda sigros pasáran,
S'hay abondosas fontes que se secan,
Tamen as hay que eternamente manan;
Mais as fontes perenes n'esta vida
Son sempre envenenadas.

N'elas ó espírito que ofendido pena,
N'a humidá enferma d'o rencor se baña
Sin que dado lle sea
Beber d'o olvido n'as saudosas auguas.

¡Odio! fillo d'o inferno,
Pode acaba-lo amor, mais ti n'acabas
Mamoria que recorda-las ofensas.
Si, si, ¡de ti mal haya!.



N'A CATEDRAL

Com'algún dia po-los corrunchos
D'o vasto tempro
Vellos e vellas, mentras monean
Silvan as salves y os padre nuestros,
Y os arcebispos n'os seus sepulcros
Reises e reinas con gran sosego
N'a paz d'os mármores tranquilos dormen
Mentras n'o coro cantan os cregos.
O organo lanza tristes cramores
Os d'as campanas responden leños,
Y a santa imaxe d'o Redentore
Parés que suda sangue n'o Huerto.

¡Señor Santísimo, ôs teus pés canto
Tamen d'angustia sudado teño!
Mais s'o pecado castigas sempre,
Ô qu'afriñido vay á pedircho
Dáille remedio.

O sol poniente, po-las vidreiras
D'a Soledade, lanza serenos
Rayos, que firen descoloridos
D'a Groria os anxeles y-o Padre Eterno.



Santos e apostoles ¡védeos! parecen
Qu'os labios moven, que falan quedo
Os uns c'os outros, e aló n'altura
D'o ceu a música vai dar començo,
Pois os groriosos concertadores
Tempran risoños os instrumentos.

¿Estarán vivos?, ¿serán de pedra
Aqués sembrantes tan verdadeiros,
Aquelas túnicas maravillosas,
Aqueles ollos de vida cheos?
Vos qu'os fiñeches de Dios c'añuda
D'inmortal nome, Mestre Mateo,
Xa q'ahi quedaches homildemente
Arrodillado, falaime d'eso;
Mais c'o eses vosos cabelos rizos
Santo d'os croques, calás... y eu rezo.

Aqui está á Goria, mais n'aquel lado
N'aquela arcada, negreña o inferno
C'as almas tristes d'os condenados,
Ond'as devoran todo-los demos.
D'ali non podo, quitá-los ollos,
Mitá asombrada, mitá con medo,
Qu'aqueles todos se me figuran,
Os d'un delirio, mortaes espeutros.



¡Como me miran eses calabres
Y aqueles deños!
¡Como me miran facendo moecas
Dend'as colunas ond'os puñeron!
¡Será mentira, será verdade!
Santos d'o ceo,
Saberán eles que son á mesma
D'aqueles tempos!...
Pero ãa orfa, pero enloitada,
Pero insensibre cal eles mesmos...
¡Como me firen!... Voume, sí, voume,
¡Que teño medo!

Mais ãa n'os vidros d'a grand'araña
Cai o postreiro
Rayo tranquilo qu'o sol d'a tarde
Pousa sereno;
E en cada prancha d'a araña hermosa
Vivos refreños,
Cintileando com'as estrelas,
Pintan mil cores no chan caendo,
E fan qu'a tola d'a fantasia,
Soñe milagres, finña portentos.
Mais de repente veñen as sombras,
Todo é negrura, tod'é misterio,



Adios alxofres, e maravillas...
Tras d'o Pedroso, púxose Febo.

Coma pantasma cruzan as naves
Silvando salves e padre nuestros,
Vellos e vellas qu'a Dios lle piden,
El tan só sabe, cales remedios;
Que cand'ó mundo nos deixa, é soyo
Cando buscamos con ansia ó ceo.

Ôs pés d'a Virxen d'a Soledade
;De moitos anos nos conocemos!..
A oracion diñen qu'antes dicia,
Fiñen mamoria d'os meus sacretos,
Para mi madre deixei cariños,
Par' os meus fillos miles de beixos,
Po-los verdugos d'o meu espírito
Recey... e funme, pois tiña medo.

* * *



¡Corré serenas ondas cristaiñas,
Pasad'en calma e mañestosas, como
As sombras pasan d'os groriosos feitos!
¡Rodade sin descanso como rodan
A eternidá xeneraciós sin número
Que cal eu vos contempro, contempráranvos!
Daime vosos perfumes lindas rosas,
D'a sede que m'abrasa, craras fontes
Apagad'o queimor... nubes de gasa
Cubri cal velo de lixeiro encaixe
D'o ardente sol os briladores rayos.
E ti temprada e cariñosa brisa,
D'â encomeço ôs concertos misteriosos
Antr'os carballos d'a devesa escura
Por ond'o Sar vay marmurando leve.

O tempo pasou rápido, á centela
Tal vez mais lentamente ó espaço inmenso
Atravesa ó caer, qu'eles, os anos,
Pra min correron en batallas rudas...
¡Mais correron por fin... y ó dia chega!...
Dame os teus bicos y os teus brazos ábreme
Aquí onde ò rio, n'a espesura fresca...
A ninguén digas ond'estou... con frores
D'as qu'eu quera á delatora mancha
Crube... e que nunca c'ô meu corpo acerten



Profanas mans para levarme leños...
¡Quero quedar ond'os meus dôres foron!

* * *

Cada noite eu chorando pensaba...
Qu'esta noite tan grande non fora
Que durase... e durase antre tanto
Que'a noite d'as penas
M'envolve loitosa.

Mais á luz insolente d'o dia,
Costante e traidora,

Cad'amañecida,
Penetraba radiante de gloria
Hastr'ô leito dond'eu me tendera
Co-as miñas congoñas.

Desde estonces busquei as tiniebras
Mais negras e fondas,
E busqueinas en vano, que sempre
Tras d'a noite topaba c'a aurora...
So en min mesma buscando n'oscuro
Y entrando n'a sombra,
Vin á noite que nunca s'acaba
N'a miña alma soya.



TI ONTE MAÑAN EU

Cain tan baixo, tan baixo,
Qu'a luz onda min non vay;
Perdin de vista as estrelas
E vivo n'a escuridá.

Mais, agarda... ¡o que te riches
Insensibre ô meu afan!
Inda estou vivo... inda podó
Subir para me vingar.

Tirá pedras ô caído,
Tiralle anque sea un cento;
Tirá... que cando cayades
Han-vos de facé-l-o mesmo.

* * *

Deixa que n'esa copa e'n donde bebes
As dozuras d'a vida,
Un-ha gota de fel, un-ha tan soyo,
O meu dorido corazon esprima.
Comprenderás estonces
Como abranda a delor as pedras frias,
Anq'abrandar non poida
Almas de ferro e peitos homicidas.



BÓS AMORES

Cal olido de rosas que sai d'antr'ó ramañen
Nun-ha mañan de Mayo, hay amores soaves
Que n'inda vir se sinten, nin se ve cand'entraren
Po-la mimosa porta qu'ó corazon lles abre

De seu, cal s'abre n'o agosto
A frol ô orballo d'a tarde.

E sin romor nin queixa, nin choros, nin cantares,
Brandos asi e saudosos, cal alentar d'os ánxeles,
En nós encarnan puros, corren co'a nosa sangre
Y os hermos reverdecen, d'o esprito onde moraren.

Busca estes amores... búscalos,
Si tes quen ch'os poida dare;
Qu'estes son soyo os que duran
N'esta vida de pasañen.



AMORES CATIVOS

Era delor y era cólera,
Era medo y aversion,
Era un amor sin medida,
Era un castigo de Dios!

Qu'hay uns negros amores, d'índole pezoñenta
Que privan os espritos, que turban as concencias,
Que morden s'acariñan, que cando miran queiman,
Que dan dores de rabia, que manchan e qu'afrentan.

Mais val morrer de friaxeñ
Que quentarse á sua fogueira

* * *

Abrid'as frescas rosas,
Brilad'os carabeles
D'o seu xardín, os árbores, vestivos
C'as lindas follas verdes.
Parras qu'un tempo sombra nos prestaches
A cubrivos de pámpanos volvede.
Natureza fermosa,
A mesma eternamente,
Dill'os mortais, de novo os loucos dille
¡Qu'eles no mais perecen!



DE VALDE...

Cando me poñan ó hábito,
S'é qu'ó levo;
Cando me metan na caixa,
S'é qu'á teño;
Cand'ô responso me canten,
S'hay con que pagarll'os cregos,
E cando dentro d'a coba...
¡Qu'inda me leve San Pedro
Se sô ó pensalo non rio
Con un-ha risa d'os deños!
Qu'enterrar han d'enterrarme
Anque non lles den diñeiro!...



¿QUEN NON XIME?

Luz e progreso en todas partes... pero
As dudas n'os corazóns,
E vagoas qu'un non sabe por que corren,
E dores qu'un non sabe por que son.

Outro cantar, din cansados
D'este estribilo os que chegando van,
Nun-ha nova fornada, e qu'andan cegos
Buscando o qu'inda non hay.

¡Reprobos!... sempre ô oculto preguntando
Que mudo nada vos di.
Buscade á fé, que se perdeu n'a duda
E deixade de xemir.

Mais eles tamen perdidos
Por un-ha y outra senda van e vên
Sin que sepan ¡coitados! por ond'andan,
Sin paz, sin rumbo e sin fé.

.....



Trist'é o cantar que cantamos
¿Mais que facer s'outro mellor non hay?
Moita luz deslumbra os ollos,
Causa inquietude ó moito desear.
Cand'un-ha peste arrebatada
Homes tras homes, n'hay mais
Qu'enterrar de presa os mortos,
Baixá-la frente, e esperar
Que pasen as correntes apestadas...
¡Que pasen!... qu'outras vendrán.

* * *

Ladraban contra min que camiñaba
Casi-que sin alento,
Sin poder c'o meu fondo pensamento
Y a pezoña mortal qu'en min levaba.
Y á xente que topaba
Ollandome á mantenta
D'o meu dor sin igual y á miña afrenta
Traidora se mofaba.
Y eso que nada mais qu'á adiviñaba.
Si á souperan ¡Dios mio!
Pensei tembrando, contra min volvera
A corrente d'o rio.



Buscand'ó abrigo d'os mais altos muros,
N'os camiños desertos,
Ensangrentando ôs pés nos seiños duros,
Fun chegando ô lugar d'os meus cariños
Mañinando espantada: —os meus meniños,
¿Estarán xa despertos?
¡Ay, qu'ô verme chegar tan maltratada
Chorosa, sin alento e ensangrentada,
Darán en s'afriñir... mal pocadiños!
Por sua nay mal fadada.

Pouco á pouco fun indo
Y as escaleiras con temor subindo,
C'o triste corazon sobresaltado:
¡Escoitei!... Nin as moscas rebullian
No berce ind'os meus anxeles dormian
C'a virxen ô seu lado.

* * *

¿Porqué, miña almiña,
Porqu'ora non queres
O que antes querias?



¿Porqué, pensamento,
Porqu'ora non vives
D'amantes deseyos?

¿Porqué, meu esprito,
Porqu'ora te humildas,
Cand'eras altivo?

¿Porqué, corazon,
Por qu'ora non falas
Falares d'amor?

¿Porqué xa non bates
Co doce batido
Que calma os pesares?

¿Porqué, en fin, Dios meu,
A un tempo me faltan
A terra y o ceu?

¡Ou ti! roxa estrela
Que din que comigo
Naciche, poideras

Por sempre apagarte,
Xa que non pudeche
Por sempre alumarme...!



O TOQUE D'ALBA

D'a Catredal campana
Grave, triste e sonora,
Cand'ô rayar d'o dia
O toque d'alba tocas,
N'o espazo silencioso
Soando malencónica;
As tuas bataladas
Non sei que despertares me recordan.

Foron alguns tan puros
Coma o fulgor d'aurora,
Outros cal a esperanza
Qu'o namorado soña,
Y a derradeira inquietos,
Mitá luz, mitá sombras,
Mitá un pracer sin nome,
E mitá un-ha sorpresa aterradora.

¡Ay! qu'os anos correron
E pasaron auroras,
E menguaron as dichas,
E medrán as congoñas.
E cand'ora, campana,



O toque d'alba tocas,
Sinto que se desprenden
D'os meus ollos bagullas silenciosas.

¡Que xorda e tristemente,
Que pavorosa sóas
No meu esperto oído,
Mensa xeira d'a aurora,
Cand'ô romper d'o día
Pausadamente tocas!...
¿En donde van aqueles
Despertares de dichas e de gloria?

¡Pasaron para sempre!
Mais tí, grave e sonora,
¡Ay! ô romper d'o día
C'a tua voz malencónica
Vés de cote á lembrarnos
Cada nacente aurora;
E parece qu'a morto
Por eles e por min a un tempo dobras.

D'a catredal campana
Tan grave e tan sonora.
¿Por qué á tocar volveches



A yalba candorosa
des qu'eu ouben d'oirte
En bagullas envolta?
Mais ben pronto... ben pronto, os meus oidos
Nin t'oirán n'a tarde nin n'a aurora.

* * *

¡Mar! c'as tuas auguas sin fondo,
¡Ceo! c'a túa imensidá,
O fantasma que m'aterra
Añudádeme á enterrar.

É mais grande que vos todos
E que todos pode mais....
C'un pé posto onde brilan os astros,
E outro ond'a coba me fán.

Impracabre, bulron e sañudo,
Diante de min sempre vay,
Y amenaza perseguirme
Hastr'a mesma eternidá.

* * *



Caba lixeiro, caba,
Xigante pensamento,
Caba un fondo burato ond'á memoria
D'o pasado enterremos.
¡Â terra c'os difuntos!
Caba, caba lixeiro!
E por lousa daráslle o negro olvido,
Y-a nada lle darás por simiterio.

* * *

Cando penso que te fuches,
Negra sombra que m'asombras,
Ô pe d'os meus cabezales
Tornas facéndome mofa.
Cando maño qu'ês ida
N'o mesmo sol te m'amostras,
Y eres a estrela que brila,
Y eres o vento que zóa.
Si cantan, ês tí que cantas,
Si choran, ês tí que choras,
Y-ês o marmurio d'o rio
Y-ês a noite y ês a aurora.
En todo estás e ti ês todo,
Pra min y en min mesma moras,
Nin m'abandonarás nunca,
Sombra que sempre m'asombras.



A VENTURA É TRAIIDORA

Tembra á qu'unha inmensa dicha
Neste mundo te sorprenda;
Glorias, aquí, sobrehumanas
Trân desventuras supremas.
Nin mañines que pasan os dôres
Como pasan os gustos n'a terra;
¡Hay infernos n'a memoria,
Cando n'os hay n'a concencia!

Cal arraigan as edras n'os muros,
N'alguns peitos arraigan as penas,
E un-has van minando a vida
Cal minan outra-l-as pedras.
Si; tembra, cando n'ò mundo
Sintas un-ha dicha imensa;
Val mais qu'a tua vida corra
Cal corre á yaugua serena.

* * *



Lévame á aquela fonte cristaiña
Onde xuntos bebemos
As purísimas auguas qu'apagaban
Sede d'amor e llama de deseyos.
Lévame po-la man cal n'outros dias...
Mais non, que teño medo
De ver n'o cristal liquido
A sombra d'aquel negro
Desengano sin cura nin consolo,
Qu'antr'os dous puño o tempo.



Ô PAZO D'A...

Era ô caer d'a tarde,
Encomenzaba ò cántico d'os grilos,
 Xorda a presa ruñia,
Brilaban lonxe os lumes fuñitivos.
 Ô pe d'o monte, mañestuoso erguíase
N'aldea escura o caserón querido,
 C'a oliva centenaria
De cortinañ ô ventanil servindo.
 Deserta a escalinata,
 Soyo o paterno niño,
E enriba d'él caendo misteriosas
C'o as sombras d'o crepúsculo, as d'o olvido.

 ¿Quen ô pasado volve
 Os ollos compasivos?
 ¿Quen se lembra d'os mortos,
S'inda non poden recordarse os vivos?

* * *



N'ò ceo, azul crarísimo;
N'ò chan, verdor intenso;
N'ò fondo d'a alma miña,
Todo sombriso e negro.

¡Qu'alegre romaría!
¡Que risas e contentos!...
Y os meus ollos en tanto
De bágoas estan cheos.

Cubertos de verdura,
Brilan os campos frescos,
Mentras qu'a fél amarga
Rebosa n'o meu peito.



A XUSTICIA PÓ-L-A MAN

Aquês que têm fama d'honrados n'a vila
Roubaronme tanta brancura qu'eu tiña,
Botáronme estrume n'as galas d'un día,
A roupa de cote puñeronma en tiras.

Nin pedra deixaron, en dond'eu vivira;
Sin lar, sin abrigo, morey n'as curtiñas,
Ô raso c'as lebres dormin n'as campías;
Meus fillos... ¡meus anños!... que tant'eu quera,
¡Morreron, morreron, c'a fame que tiñan!

Quedey deshonrada, mucharonm'a vida,
Fixeronm'un leito de toxos e silvas,
Y-en tanto os raposos de sangue maldita,
Tranquilos n'un leito de rosas dormian.

—*Salvademe, ¡jou, xueces!* berrey... ¡toleria!
De min se mofaron, vendeum'a xusticia.

—*Bon Dios, axudaime,* berrey, berrey inda...
Tan alto qu'estaba, bon Dios non m'oira,

Estonces cal loba doente ou ferida,
D'un salto con rabia pilley a fouciña,
Rondei paseniño... ¡Ne-as erbas sentian!
Y-a lua escondiese, y á fera dormia
Cos seus compañeiros en cama mullida.



Mireinos con calma, y as mans estendidas
D'un golpe, ¡d'un soyo! deixinos sin vida.
Y-ô lado contenta, senteime d'as vítimas,
Tranquila, esperando po-l'a alba d'o dia.

Y-estonces... estonces, cumpreuse a xusticia,
Eu, n'eles; y as leises, n'a man qu'os ferira.

* * *

Dios puño un velo enriva
D'os nosos corazons,
Velo qu'oculta abismos
Qu'el pode ollar tan sô.
Cand'eu penso o que viran
N'o qu'adorand'estou
Homilde e de rodillas
Cal s'adora al Señor,
S'este velo caise
De repente antr'os dous,
Tembro... e incrinand'a frente
Digo, ¡que sabio é Dios!

* * *



¡Tas-tis! ¡tas-tis! n'a silenciosa noite
Con siniestro compás repite á péndola,
Mentras a frecha aguda,
Marcand'un y outro instante antr'as tiniebras,
D'o relox sempre imovil
Recorre lentamente a limpa esfera.
Todo é negrura en baiño,
E só n'altura inmensa,
Só n'anchura sin limites d'o ceo
Con inquietú relumbra algunha estrela,
Cal n'a cinza d'as grandes estivadas
Brilan as charamuscas derradeiras.
Y-a péndola no-mais xorda batendo
Cal bate un corazon qu'hinchan as penas,
Resóa pavorosa
N'a escuridade espesa.
En vano á vista con temor n'o escuro
Sin parada vaguea.
Uns tras d'outros instantes silenciosos
Pasando van, é silenciosos chegan
Outros detras, n'a eternidá caendo
Cal cai o grau n'a moedora pedra,
Sin qu'o porvir velado ôs mortais ollos
Rompa as pesadas brétemas.
¡Que triste é a noite, y-o relox qué triste,
S'inquieto o corpo y-a concencia velan!



AMIGOS VELLOS

Cand'antr'as naves tristes e frias
D'alto mural,
Cal elas fria, cal elas triste,
Ô ser d'a tarde vou á rezar,
Que pensamentos loucos e estraños
A miña mente, veñen e van.

Xordo silencio qu'euña conoço
Qu'é meu amigo d'anos atrás
Pero qu'é cheo d'outras lembranzas,
Per'ond'ò esprito parez que escoita
Eco mortal,
Reina n'os ámbitos d'a gran basílica,
Con misteriosa serenidad.

Incertas sombras rayos tembrosos,
Cabo d'o altar,
Pousan, vaguean, foñen y agrándanse
D'adiante atras.
Y ó Santo Apóstol, sempre sentado
No seu sitial
De prata e ouro, contemptra inmóvil
Con ollos fixos, canto ali está.



Quen fora pedra, quen fora santo
D'os qu'ali hai,
Coma San Pedro, n'as mans as chaves,
C'ô dedo en alto como San Xoan,
Un-has tras outras xeneracioes
Vira pasar,
Sin medo â vida que dá tormentos,
Sin medo â morte qu'espanto dá.

Logo s'acaba d'a vida á triste
Pelerinañ.
Os homes pasan, tal como pasa
Nube de bran.
Y as pedras quedan... e cand'eu morra,
Ti, catredal,
Ti, parda mole, pesada e triste
Cand'eu non sea, t'inda serás!

* * *



Mayo longo... Mayo longo,
Todo cuberto de rosas,
Para algús telas de morte,
Para outros telas de bodas.

Mayo longo, Mayo longo,
Fuches curto para min,
Veu contigo a miña dicha,
Volveu contigo á fuxir.



LUA DESCOLORIDA

Lua descolorida
Como cor d'ouro pálido,
Vésme y eu non quixera
Me vises de tan alto,
Ô espaço que recorres
Lévame caladiña n'un teu rayo.

Astro d'as almas orfas,
Lua descolorida,
Eu ben sei que n'alumas
Tristeza cal á miña.
Vay contallo ô teu dono
E dille que me leve á dond'habita.

Mais non lle contes nada
Descolorida lua,
Pois nin n'este nin n'outros
Mundos, terey fortuna
Se sabes ond'a morte
Ten a morada escura
Dille que corpo e alma xuntamente
Me leve á donde non recorden nunca,
Nin n'o mundo en qué estou nin n'as alturas.



* * *

Que práticamente brilan
O rio á fonte y o sol,
Canto brilan... mais non brilan
Para min, non.

Cal medran erbas e arbustos,
Cal brota n'a arbor a frol,
Mais non medran, nin frorecen
Para min, non.

Cal cantan os pařariños
Enamoradas canciós,
Mais anque cantan, non cantan
Para min, non.

Cal a natureza hermosa
Sorri á Mayo qu'a mimou,
Mais para min non sorri,
Para min, non.



Si... para todos un pouco
D'aire, de luz, de calor...
Mais si para todos hay,
Para min, non.

¡E ben!... xa qu'aqui n'atopo
Aire, luz, terra, nin sol,
¿Para min n'habrá un-ha tomba?
Para min, non.



ESTRANXEIRA N'A SUA PATRIA

N'a xa vella baranda
Entapizada d'edras e de lirios
Foise á sentar calada e tristemente
Frente d'o tempo antigo.

Interminable precesion de mortos,
Uns en corpo no-mais, outros n'o esprito,
Veu pouco á pouco aparecer n'altura
D'o direito camiño,
Que monotono e branco relumbraba
Tal com'un lenzo n'un herbal tendido.

Contemprou cal pasaban e pasaban
Collendo hacia o infinito,
Sin que ô fixaren n'ela
Os ollos apagados e afundidos,
Deran sinal nin moestra
D'habela n'algún tempo conocido.

Y uns eran seus amantes n'outros dias,
Deudos eran os mais y outros amigos,
Compañeiros d'a infancia,
Sirventes e veciños.



Mais pasando e pasando diante d'ela
Fono os mortos aqueles prosiguindo,
A indiferente marcha
Camiño d'o infinito,
Mentras cerraba a noite silenciosa
Os seus loitos tristísimos
Entorno d'a extranxeira n'a sua patria
Que sin lar nin arrimo,
Sentada n'a baranda contemplaba
Cál brillaban os lumes fuñitivos.



¡Padron!... ¡Padron!...
Santa María... Lestrove...
¡Adios! ¡Adios!

I

Aquelas risas sin fin,
Aquel brincar sin dolor,
Aquela louca alegría,
 ¿Por que acabou?
Aqueles doces cantares,
Aquelas falas d'amor,
Aquelas noites serenas,
 ¿Por que non son?
Aquel vibrar sonoro
D'as cordas d'a arpa y-os sons
D'a guitarra malencónica
 ¿Quen os levou?
Todo è silencio mudo,
 Soidá, delor,
Ond'outro tempo a dicha
 Sola reinou...

¡Padron!... ¡Padron!...
Santa María, Lestrove...
¡Adios! ¡Adios!



II

O simiterio d'Adina
N'hay duda qu'è encantador,
C'os seus olivos escuros
De vella recordazon;
Co seu chán d'herbas e frores
Lindas, cal n'outras dou Dios;
C'os seus canónegos vellos
Que n'él se sentan ô sol;
C'os meniños qu'ali xogan
Contentos e rebuldós;
C'as lousas brancas qu'o cruben,
E c'os húmedos montons
De terra, ond'algun-ha probe
Ô amanecer s'enterrou.

Moito te quixen un tempo,
Simiterio encantador,
C'os teus olivos escuros,
Mais vellos qu'os meus abós,
C'os teus cregos venerables,
Que s'iban sentar ô sol,
Mentras cantaban os páxaros
As matutinas cancións,
E c'o teu osario humilde
Que tanto respeto impon



Cando d'a luz que n'el arde
Vé un de noite ò resprandor.
Moito te quiñen e quérote,
Eso ben o sabe Dios;
Mas hoñe, ô pensar en ti
Núbrasem'o corazon,
Qu'a terra está removida,
Negra e sin frois...

¡Padron!... ¡Padron!...
Santa María... Lestrove...
¡Adios! ¡Adios!

III

Fun un dia en busca d'eles,
Palpitante o corazon,
Funos chamando un a un
E ningun me contestou.
Petey n'un-ha y-outra porta,
Non sentin fala nin voz,
Cal n'un-ha tomba valdeira
O meu petar resonou.
Mirey po-l-a pechadura,



¡Qué silencio!... ¡qué pavor!...
Vin no mais sombras errantes
Qu'iban e viñan sin son,
Cal voan os lixos leves
N'un rayo d'o craro sol.
Erguéronsem'os cabelos
D'estrañeza e de delor.
Nin un soyo!... nin un soyo!...
¿Dond'están? ¿que d'eles foy?
O triste son d'a campana,
Vagoroso à min chegou...
¡Tocaba a morto por eles!...

*¡Padron!... ¡Padron!...
Santa María... Lestrove...
¡Adios! ¡Adios!*



PASADE

Brila rayo d'aurora,
Cal un sono de paz branco e purisimo,
¿A aquel que naceu cego que ll'importa
O teu fulgor divino?

Ñemí serenas ondas
C'o romor d'os pinares,
Músicas ¡ay! e cantos y armonias,
Par'un ñordo, ¿que valen?

¡Pasá!... pasade hermosas,
Feitizo d'os qu'esperan e d'os qu'aman;
Amores e praceres son mentira
Pra quen tén seca á yalma.

* * *

¿Porque, Dios piadoso,
Porque chaman crime
Ir en busca d'a morte que tarda,
Cando á un esta vida
Lle cansa e lle afrixe?



Cargado de penas,
¿Que peito resiste?
¿Cal rendido viaxeiro non quere
Buscá-lo descanso
Qu'o corpo lle pide?

¿Porque s'un non rexe
As dores qu'ô oprimen
Porque din que t'amostras airado
¿De qu'un antr'as tombas
A frente rechrine?

Inferno n'o mundo,
E inferno sin límites
Mais alá d'esa coba sin fondo
Qu'a yalma cobiza
Qu'os ollos non miden.

S'é qu'esto é verdade,
¡Verdade terrible!
Ou deixad'un inferno tan soyo
De tantos qu'eisisten,
Ou si non, Dios santo, piedade d'os tristes.



¡SOYA!

Eran craro los-dias
Risoña-l'as mañâns,
Y era a tristeza sua
Negra com'a orfandá.
Iñase a amañecida
Tornaba c'o a serán...
Mais que fora ou viñera
Ninguen ll'o iña á esculcar.
Tomou un dia leve
Camiño d'o areal...
Como naide a esperaba,
Ela non tornou mais.
O cabo d'os tres dias
Botouna fora o mar,
Y ali, ond'o corvo pousa,
Soya enterrad'está.



III

VARIA



N'HAY PEOR MEIGA QUE UN-HA GRAN PENA

I

—Marianiña, vai t'ô rio;
Deixa, ña nay, qu'aqui estea,
Qu'eu nòn veña à luz do día,
Que á luz á min non me veña.
—¿Qu'estás dicindo rapaza?...
—Que onte â mañan n'a debesa
A yaugua se tornou roña
Cando me fun lavar n'ela;
Qu'en baixo dos meus peíños
Iñanse muchand'as erbas,
Que ô ferirme o sol n'a cara
Tornouma color d'a cera;
Que os ourizos d'os castaños
N'os meus cabelos s'enredan,
Qu'as espiñas d'os espiños
Contra min se volven feras;
Qu'ô pasà-l-as corredoiras
Prenden en min as silveiras;
Que me pican as ortigas;
Que me mágoan as areas,
Y os pañariños ô verme



Din cantand'en son de queixa:
¡Vay á morrer Marianiña!...
¡Rezade todos por ela!

—¡Ay, miña virxe d'o Carme,
Que á miña filla está enferma!
¡Ay Dios! que m'a enfeitizaron...
¡Ay! qu'a abafou un-ha meiga!
Non foras ti tan bonita,
Naide envidia che tivera.
Prenda d'as miñas entrañas,
Ven á min, non tomes pena,
Que has d'ir á San Pedro Mártir,
Mais que boys e vacas venda...

—Mi madriña, mi madriña,
Levaime a donde quiñeras,
Mas para min n'hay remedio
En todo o redor d'a terra,
Sinon é n'un corazon
Que m'opprime antre cadeas,
Si n'é n'un-ha mala boca
Que me pragueou maldicenta...

—¿Quen te pragueou, ña filla?
¿Que males, meu ben, fixeras?
—Non mo preguntes, mi madre,



Pois val mais que nunca o sepas.
Secretos d'esta feitura
Deben dormir antr'as pedras.
—Fala, rapaza, que sinto
Ferverme o sangue n'as venas.
—Qu'eu non veña a luz d'o dia,
Que á luz à min non me veña...
Mi madriña, mi madriña,
Non me maldizás cal ela.
Deixám'ir co meu sacreto
Dormir n'o fondo d'a terra.
—Non irás co teu sacreto.
Non irás, anque ben queiras;
Qu'alí á preguntarcho fora
Tu madre, e alí responderas.
—¡Ay, mi madre! era bonito
Coma os anños d'as igresias,
Era en falas amoroso,
Muito, muito mais que as sedas,
Era doce... muito, muito
Mas que a mel que sai d'a cera.
Olia á rosas de Mayo,
Seus ollos eran estrelas,
E tiña cal ouro puro
A enrisada cabeleira...
—Acaba, Mariana, acaba,



Que o corazon se m'aperta...
¿De quen falas? dimo, dimo..
¿Ou quizais soñaches, nena?
—Non soñei, mi má, non soño,
Anque soñar ben quixera;
Folguey c'o conde, señora,
Prometido d'a condesa.
Falábam'antr'os carballos
Cand'iba ô monte por leña,
Falábame ô pé do rio,
N'as tardes do vrán serenas,
Faley con él... ¡ay! falára,
Mi madriña, a vida inteira!
—¡Ay! miña Virxe querida,
Qu'a miña filla está enferma,
Enferma de mal d'amores
Qu'enfermaron a honra d'ela.
Ben fan en cantarch'os páxaros,
Marianiña, miña prenda:
«¡Vay á morrer Marianiña!
¡Que rezen todos por ela!»

Marianiña vay secando,
A probe sin sangre queda,
N'hay alimento que tome,



N'hay augua que ll'apeteza.
Amigas n'hay qu'a consolen,
Músicas n'hay que a entreteñan,
Y â vista do sol acora,
Y â vista das frores tembra.
A sua nay anda tola
En busca de santas erbas,
Que n'o leito de Mariana
Pon de noite â cabeceira,
E vay d'hermida en hermida,
Leva ofrenda tras ofrenda
Á cada bendita virxe,
Á todo-l-os santos reza
Y âs ánimas lles pon luces
Para que pidan por ela.
Pero non sanda Mariana,
Mariana sin sangre queda...
Todos dîn qu'un-ha *chuchona*
Vèn de noite a chuchar n'ela,
E hay algun que veu de noite
A *compaña* po-l-aldea.



II

—¿Conque morre a namorada?
¿Por min morre a linda nena?...
¡Nunca! porqu'eso non fòra
Dino d'a miña nobreza.
Enxugad'esas bagullas,
Non chores mais, probe vella,
Que á nena d'as trenzas longas
Ben pronto será condesa.
Vamos á darlle'esta nova,
Vamonos a cabo d'ela.
E a trote largo camiñan
Po-l-o medio d'a debesa.

—Meu señor... ¿n'oís os corvos?
Veñen camiño d'a aldea...
Mirá cal baten as alas...
Cal baten as alas negras.
—Deixa que as batan, qu'é cousa
D' os corvos facer tal moestra.
—Señor, señor... ¡como chilan!
¡Que agoreiramente berran!
É porque a adiviñan morte,
É que mortandade hay cerca.
—¡Habráya! Que Dios acolla
Á aquél que deixa esta terra.



—Meu señor, tocan á morto...
¡Ay! tocan n'a nosa igrexa...
¡Ña virxe! ¿Quen morrería?
—Non pensés en quen morrera,
Pensá, ña vella, tan soyo
Na vosa filla que pena.
—Señor, señor... pouco andamos,
Picáde, por Dios, espuela,
Qu'ô salir â mañanciña,
N'habia enfermos n'a aldea
Sinon era miña filla,
Que tiña o color d'a terra
Y os pés com'a neve frios,
Y as manciñas coma cera,
Y ô redor d'os tristes ollos
Un-has coma manchas negras.
—Afrixisme co eses ditos,
E aguilloáme a impacencia...
Medio condado daría
Por salvar a vida d'ela;
D'a mais fermosa villana
Qu'hay en toda a redondeza.
Mais s'è qu'atopase morta,
Si tal nos acontecera...
Xa qu'á matase, hastr'a morte
Hey de facer penitencia.



Morreu, morreu Mariana,
O conde víun'antr'as velas,
Mais ela no veu á el
Qu'antes de chegar morrera.
Morreu como un paçariño,
Y antr'os lenzos qu'a rodean
Parés un anxel qu'aguarda
Que veñan d'o ceu por ela.

.....

.....

Ninguén soupo que d'amores
E que d'olvido morrera.
Uns dixeron qu'un-ha praga
Con ela n'a tomba dera;
Outros contaban que fora
D'abafada d'un-ha meiga...
Mais por ela o conde fiño
Hastra ó seu fin penitencia.



VAMOS BEBENDO

—Teño tres pitas brancas
E un galo negro,
Que han de poñer bos ovos,
Andand'o tempo.
Y hei de vende-los caros
Po-lo Xaneiro,
Y hei de xuntá-los cartos
Para un mantelo,
Y heino de levar posto
No casamento,
Y hei...

—Pois mira, Marica,
Vai por un neto
E'antramentas non quitas
Eses cerellos,
Y as pitas van medrando
C'o galo negro,
Para poñé-los ovos,
E todo aquilo
Do xaneiro, d'os cartos,
Y o casamento,
Miña prenda da yalma
¡Vamos bebendo!



* * *

—Un verdadeiro amor é grande e santo,
D'os encantos encanto,
Y é doce... doce antr'as dozuras todas.
—Seica por eso tanto
Tras d'un'has y outras modas,
Dalle por empachar, anque ben sabe.
—¿Por mais qu'acabe en bodas?...
—Anqu'en bodas acabe;
Pois coma todo doce, miña vida,
Y esta é cousa sabida,
Coma que queima ó fogo,
Canto mais com'un d'el, repuna logo.

* * *

—Non cantes, non chores, non rias, non fales,
Nin entres, nin sallas sin m'o preguntare.
¡Válate San Pedro, con tanto gardarme!
—Pois de qu'asi sea, nena, non t'asañes,
Que cantes, que chores, que rias, que fales...
¡Can pasa n'un tempo meniña, diranche.



¡ADIANTE!

N'o escuro pavoroso
Y antr'o xordo rumor d'os pinos bravos
Qu'á tempestá azoutaba com'a escravos,
Oyeuse, como queixa de raposo
Un asubio medoso.

E un layo de temor que daba frio,
Ô medoso asubio,
Respondeu dend'ò fondo d'a espesura,
Aumentando n'o espiritu á tristura
Que daba ó ronco marmurar d'o rio.

Antr'as negras ribeiras manso e lento,
Como corre o abatido pensamento
Antr'os tristes remorsos y á esperanza,
Iña á compas do vento
Correndo tras d'a estensa lontananza.

Mais cabe d'ancha orela,
Misterioso e agachado un centinela,
N'un-ha lancha d'o Miño apousentaba;
Y á arma n'a man y en vela
A través d'a ramañen axexaba.



¡NIN AS ESCURAS!...

I

—Tod'está negro, as sombras envolven á vereda,
E nin o ceu ten ollos, nin o pinar ten lingua.

¡Vamos! D'o que hay oculto, ¿quen midéu as fonduras?
¡Alma n'habrá que sepa!... ¡ven!... á noite está escura.

—¿Escura?... mais relumbra non sei que luz traidora...
—É un-ha estrela que brila n'as augas bulidoras.

—¿E non oyes que runxe algo ond'aquel herbal?
—É o vento que anda tolo, corrend'antr'á follaḡ.

—Escoita, sinto pasos, e asoma seica un bulto...
—¡S'é un vivo, matarémo-lo; non fala s'é difunto.

—Mais aqui, ond'este cómaro, hay un-ha cova fonda,
Ven, e santos ou deños, que nos atopen óra.



II

¿A donde irei comigo? ¿donde m'esconderei?
Que xa ninguén me veña y eu non veña á ninguén?

A luz d'o día asómbreme, pásmame o das estrelas,
Y as olladas d'os homes, n'a yalma me penetran.

Y é que ó que dentro levo de min, penso que ô rostro
Me sai cal sai d'o mare, ô cabo un corpo morto.

¡Houbera, e que saíra!...; mais non, dentro te levo;
Fantasma pavoroso d'os meus remordementos!

* * *

 Xigantescos olmos, mirtos
 Que brancas frores ostentan
 Un-has con cogollos inda,
 Outras que o vento esfollea.
 Buños que xa contan sigros
 E que xuntos verdeguean
 Formando de rama e trancos



Valos que naide atravesas;
E n'os que moy descansadas
Fan o seu niño as culebras.
Loureiros irmans d'os buxos
Po-la altura y a nacemento,
Pois arraigaron á un tempo
N'o mais profundo d'a terra.
Limoeiros e laranxas
Qu'ó verde musgo sombrean
Y oli do esparcen d'azare
Con que áxente se recrea.
Eternos bosques en donde
Sombrio misterio reina,
Onde sô os pařaros cruzan
Pó-las tristes alamedas
Onde ô marmular as fontes
Un coidara que se queixan,
Y ond'ò mesmo sol d'o estio
Melancónico penetra.
Y en medio d'esta espesura
E d'esta hermosa tristeza,
Nun-ha casa inda mais triste,
Sí de fachada soberba,
Ali din que ten o niño
A nai de toda-las meigas:
Casa con portas de cedro,



En cada ventana reiña,
Cociña coma de monxes,
Silencio coma d'igreña,
Criados que non dan fala,
Cans que morden como feras,
Ali á viron negra e fraca
Com'un-ha gata famenta
N'o mais san e mais frorido
D'a hermosa terra gallega.
Y estes mals que nos afriñen
Din que todos veñen d'ela...
Mais socede n'esta vida
Que os que têm culpa n'a levan!



CADA COUSA NO SEU TEMPO

D'o alegre Mayo, un-ha alborada fresca
Foit'á sorrir n'o outono malenconico,
E por nadal os membros ateridos
Quentache ben contente, á un sol d'agosto;
Despois trembaches espantado, e fuches
Buscand'a sombra inquieto e pesaroso,
Mais a mamoria preguizosa, tarde,
 Trouxera ô teu recordo
 Que aqueses cambios bruscos
 Raros e intempestosos
De loitos e pesares, n'esta vida,
Sinal segura eternamente fonon.
E tras d'aquel calor que ch'emprestara
 N'o inverno un sol d'agosto,
So sentiche d'a frebe ó mortal frio
 Qu' helou hastr'os teus osos.
 As cousas n'o seu tempo
 Y as feras n'o seu tobo.

* * *



Cabe d'as froles a nena
Cant'alegre o seu cantar,
Y é branca com'azucena
Pálida como o luar.
E ond'a boquiña un lunar,
Gracioso lle dou Dios, tan feito, tanto,
Qu'é de todos o encanto.

Cor de luar... que cor lindo!
Uns ollos cal noit'escura,
Labios que falan sorrindo
Y aquel sinal... fermosura
Mais, non cabe en criatura
Qu'a que Dios quixo darche, linda rosa,
Doce, casta e preciosa.

Ser amada, ese é o teu sino,
Amada cal n'outra houber,
E ¡que dichoso destino!
Ser querida e ben querer.
Hey á ambicion d'a muller
E o soyo ben que buscan sin medida
N'esta misera vida.



Pero nena alunarada,
¿Sabes o qu'o refran di?
Qu'é en amores desdichada
A que un lunar ten asi.
E tamen din qu'ó eres ti,
A pesar d'as risadas d'os teus labios,
Que non saben d'agravios.

En bon hora, ó en mal hora
Que n'esto d'enamorar
Tamen se mete á traidora
Mala sorte á traballar.
E metese á enfeitizar
Corazons inocentes e almas puras
N'afeitas á amarguras.

.....
.....

¡Ay d'a nena alunarada,
Pálida como o luar!
Como canta o seu cantar
Tan serena e sin pensar
Que a que lunares ten, fortuna esquivada
Lle ha de ser mentras viva.



Alegre e dichosa canta
Aquela linda canzon,
Que trai á sua mente tanta
Querida recordazon,
Que asin é, coma oracion
Que a yalma, triste, con amor marmura
Pedind'a Dios ventura.

Y ela non pensa, toliña,
E non máxina á coitada
Que mal tras d'o amor camiña
E ten fortuna menguada.
A que nase alunarada:
Que a que ten un lunar tan primoroso
Nunca terá reposo.

Tan soyo t'agardan penas
Linda rosa á d'o lunar,
As grandes tras d'as pequenas,
Un-ha tras outra á chamar
A tua porta han de chegar,
Que naide, tal é á forza d'o destino,
Ninguén torce ó seu sino.



PELOURO QUE RODA

Dou encomezo pensando,
Despois, gustoulle pensar,
E d'este gusto o deseyo
A toda presa se vay.

E decote descendendo
Descendendo sin parar,
Desd'o deseyo ô pecado
A toda presa se vay.



A DISGRACIA

¿Por qu'existe? ¿quen é? ¿dond'a soberba
Morada ten? ¿arteira en donde habita?
Sono lixeiro ou pasaqueira nube
Pra moitos é, qu'apenas deixa rastro.
Outros os golpes alevosos sinten
Que ll'asesta con negra traidoria
Dend'o comenzo o fin d'a vida escrava.
Pero n'a ven, anque á mirada tendan
Arrededor, para evitaren, cantos
O seu bafo pestífero, n'atopan
N'o espazo, nin n'a terra, nin n'o mare,
Anqu'ela en todo está sempre dañina

.....

O mal d'o inferno é fillo, o ben d'o ceo;
A disgracia ¿de quen? Loba que nunca
Farta se vé, que o seu furor redobra
D'a fonda frida, â vista ensangrentada,
¿De donde ven? ¿que quer? ¿porque a consintes,
Potente Dios, que os nosos males miras?
¿Non ves, Señor, que o seu poder afoga
A fé y ó amor, no esprito qu'en ti fia?
¡Como endurece o corazon que un tempo



Era todo brandura! ¡Como mata
 D'a espranza á luz, que un resprandor tranquilo
 N'os astros, derramaba d'a existencia,
 Nova forza prestando ó pé cansado
 E mais valor á yalma temerosa!
 Tod'o mucha ô seu paso, á pranta sua
 Maldita, todo para sempr'estraga.
 Todo á sua lama pegañosa entrubia.
 ¡E que oco tan profundo fay en torno
 D'aquel a quen persigue! ¡como fuñen
 As ñentes d'él pra non oir os layos
 Que ó seu penar ll'arinca, ou á espantosa
 Brasfemia que con labio balbucente
 Asi mesmo mordendose prenuncia!
 Que apestado n'existe n'esta vida
 Que tanto horror á humanidade cause
 Como ó que d'a desgracia vay tocado.

¡E como non' s'o ben contr'el se volve!
 S'o mesmo sol non loce ond'el habita,
 S'a fonte onde beber, envenenada
 De cot'está: s'o pan se volve asentes
 Para seu paladar, y o mar sin fondo
 Enñoito n'un instante se quedara
 S'él n'a onda amarga s'afogar quiñera;



E n'os brazos d'a morte que aborrece,
A mesma morte, o deixa abandonado!

¡Ah, piedade, Señor! ¡Barre esa sombra
Qu'en noit'eterna para sempre'nvolve
A luz d'a fé, d'o amor e d'a esperanza!
Sombra d'horror que os astros briladores
Escurece d'os ceos, que un novo inferno
N'este mundo formou, e un mundo novo,
Donde todo valor perd'os seus brios
E toda forza sin loitar s'estrela,
Ond'as tinebras d'a impiedá, estendidas,
Borran todo camiño que á tí guie!

¡Dios de bondá, c'o teu potente sopro,
De n'os aparta ese fantasma horrible
Que a desesperazon dá por remate;
Pois xa abasta c'as dores, c'a miseria
D'a carne fraca, e c'o á infalibre morte
Pra tormento e castigo d'os que tristes
Porque pecaron, viven desterrados
D'a patria celestial por que suspiran!

* * *



¡E ben! cando comprido
Teñás ese ardentísimo deseo,
O meu rir sin descanso será estónce,
Anqu'un rir triste e negro.

Dendes d'o meu corruncho solitario
Estarey aëxandovos sereno,
E tras d'a primadera e tras do estío,
Verey cal chega para vos o inverno.
¡E qu'inverno tan triste,
Tan áspero é tan fero...!

Como n'outono as follas cân d'os arbores,
D'os vosos corazos irán caendo
As brancas ilusions con que crubiades
O chan do simeterio
En donde os nosos mortos dormen xuntos
Do olvido n'o silencio.

E n'as negras mortaxas qu'os envolven,
Diante de vos aparecer verédelos,
Decindo: —«N'era aquilo o que buscabades,
Cando enganados insultâst'os ceos...
¡N'era aquilo sin duda, desdichados,
Mais... tampouco era *esto!*...»
Y eu desd'o meu corruncho sorririme
C'un sorrir triste e negro.



SIN NIÑO

Por montes e campías,
Camiños e espranadas,
Vèn un-ha pomba soya,
Soya de rama en rama.

Síguena as probes crias,
Sedentas e cansadas,
Sin qu'alimento atope,
Pra darlles a bicada.

Tray manchada-l-as prumas,
Qu'eran un tempo brancas,
Tray muchas e rastreiras
Y abatida-l-as alas.

¡Ay! probe pomba, un tempo
Tan querida e tan branca,
¿Onde vay o teu brilo...?
¿O teu amor ônd'anda?



EU POR VOS, E VOS POR OUTRO

—A linda, a grande señora,
De non vista fermosura,
¿Ônd'irá tan á deshora,
N'un-ha noite tan escura?
¿Onde irá con tal premura?

Vay enfouzando n'a lama
O zapatiño de seda...
¡Po-l-o toçal vay a dama,
Y-o dôno antr'holandas queda!...
Bon sôno Dios lle conceda.

Qu'él durma, q'eu velarey
Po-l-a dona mais fermosa
Que vin n'o mundo e verey;
Xardiñeiro, coido a rosa
De cuyo olido outro gosa.

Coido d'ela noite e dia,
Sin descanso nin sosego,
Qu'atopálo non podria;
Corpo e yalma, no-n-o nego,
A esa tareya m'entrego.



E anque d'esto nada sabe,
Eu sey canto poido d'ela,
Mais, que tal saber m' acabe...
Say, pombiña, say, estrela,
Qu'un valente por ti vela.

.....

¿A donde vay? a escondida
Porta s'abre paseniño...
Romor de seda comprida
Runxe alá po-l-o camiño
Que vay d'a fonte o muiño...

N'â veño, mais ela è,
Chègame o seu doce olido,
Sento o pisar d'o seu pè,
Y-o meu corazon ferido
De pracer dou un batido.

Nobre dama, linda dona
D'os corazós que prendás,
Perdóname si, perdona
Si che sigo á donde vas,
¿Non vés qu'en perigro estás?



En noite tan tempestosa,
¿Quen vos meteu tal deseyo?
¡Enlamugarse así a rosa...!
E n'o meu corazón leo
Que non levás pan no seo.

¿E si atopás a *compaña*?
¿E si vos say a *estadea*?
¿Si con falas vos engaña
E vos pon mantel e cea,
Mentras tróa e lostreguea?...

N'irés soya, pesi a vos,
N'irés mentras qu'eu alente,
Pois fora atentar á Dios.
Señora, Dios non consente
Qu'ó perigro busque a xente.

Sin que sepás que vos sigo,
Irey tras de vos agora,
Por si vos tenta ó enemigo;
Y-entanto non say a aurora
Non vos deixarey, señora.



—¡Adios... adios, dama hermosa;
¡Darvos á tan malos modos!...
Non vos levou á compañía,
Mais o enemigo levóuvos.

Embargam'ò asombro a yalma...
¡Ay, amor tolo... amor tolo!...
Ven, dí aquel refran sabido:
Eu por vos, e vos por outro

* * *

—¡Valor! qu'anqu'eres como branda cera,
Aquí en perigro estamos,
E n'outro lado a libertá che espera,
Qu'aqui ninguen che dera.
—Vamos, señor, a donde queiras... ¡Vamos!

—Tan nobre eres, meu ben, com' esforzada,
Mais, ¡tembras coma à cerva acorralada,
Ora que xuntos por ventura estamos
Para fuñir, ña prenda namorada!...
—¡Pois, fuñamos... fuñamos!



—¿Tès medo, miña vida,
A sères nos meus brazos sorprendida
E a que xuntos amándonos morramos?
—¡Ay, non, qu'a dicha así fora cumprida...
Mais, partamos... partamos...
¡E adios, paz e virtù, sempre querida!



DULCE SONO

Baixaron os anxeles
Adond'ela estaba,
Fixeronlle un leito
C'as pracidas alas,
E lonxe á levano
N'a noite calada.

Cando a alba d'o dia
Tocou a campana,
E n'ò alto d'a torre
Cantou a calandria;
Os anxeles mesmos,
Pregada-l-as alas
—«¿Porqué-marmurano,
Porqué despertála?...

* * *



—Espantada, o abismo veño
A onde camiñando vou...
¡Corazon... canto és tirano,
Y és profundo, meu amor!
Pois eu, sin poder conterme,
N'escoito mais qu'un-ha voz,
E adond'ela quer que vaya
Sin poder conterme, vou...

—Hoñe, â noite, dés que durman,
Sahiréy po-l-o ventanil;
Daránm'as sombras alento...
¡E adios, casa onde nacin!
Honra que tanto estimey,
Santidade do meu lar...
¡Po-l-o meu amor vos deixo
Para toda a eternidá!
¡Señor!... darésme castigo,
Qu'o merezo ben o sey;
Mais... condenáme Señor,
A sufrilo cabo d'él.

* * *



—Para a vida, para a morte
E para sempre en jamás,
Pedint'á Dios, é Dios dóuteme
Por toda unha eternidá.

Para a vida, para á morte,
E para sempre en jamás,
Quero ser vosa, e que séades
O meu Señor natural.

—Mais a que así querer sabe
Non debe ter pai n'irman,
Nin home, s'è qu'è casada,
Nin fillos, s'acaso è nay.

—Espanta o qu'estás decindo...
Mais eu sinto qu'è verdà;
Lévame, señor, qu'irey
Onde me queiras levar...

—Pois vente... ¿Qu'importa o mundo
Á quen ten a eternidá?
Xuntos hemos de'vivir,
Xuntos nos han d'enterrar.
E os nosos corpos aquí,
E as nosas almas alá,
Quer Dios qu'en union eterna
Estén pra sempre jamás...



Cal ô pařaro a serpente,
Cal â pomba o gavilán,
Arrincouna d'o seu niño
E ھا nunca a  l volverá.



N'A TOMBA D'O XENERAL INGLES

SIR JHON MOORE

MORTO N'A BATALLA D'ELVIÑA (CORUÑA)

O 16 DE XANEIRO DE 1809

A miñ'amiga Maria Bertorini,
nativa d'o pais de Gales.
Coruña, 1871.

¡Cuan lonxe, canto, d'as escuras niebras
D'os verdes pinos, d'as ferventes olas
Qu'ó nacer viron!...; d'os paternos lares
D'o ceo d'a patria, qu'o alumou mimoso,
D'os sitios, ¡ay! d'o seu querer, ¡que lexos!...
Viu á caer, baix'enemigo golpe
Prá nunca mais se levantar, coitado!
¡Morrer asin en estranxeiras playas,
Morrer tan mozo, abandoná-la vida
Non fart'aínda de vivir e ansiando!
Gustar d'a froita que coidad'houbera!
¡Y en vez d'as pónlas d'o loureir'altivo
Que d'o heroe á testa varonil coroan
Baixar á tomba silenciosa e muda!...



¡Ou brancos cisnes d'as britanas islas,
Ou arboredos que bordás galanos,
D'os mansos rios as ribeiras verdes,
Y os frescos campos donde Jhon correra!...
S'a vos amargo xemidor sospiro
Chegou d'aquel que n'ò postreir'alento
Vos dixo ¡adios! con amorosas ansias
A vos volvend'ó pensamento último,
Que d'a sua mente s'escapaba inxele,
¡Con que pesar, con que dolor sin nome
Con qu'estrañeza sin igual diríades
Tamen ¡adios! ô que tan lonxe, tanto,
D'á patria, soyo, a eternidás baixaba!

Y o gran sillón, á colgadura inmóvil
D'o para sempre abandonado leito;
A cinza fria d'ó fogar sin lume,
A brand'alfombra que leal conserva
D'ó pe d'o morto un-ha sinal visibre,
O can qu'agarda po-lo dono ausente
Y ó busca errante por camiños hermos,
As altas herbas d'alameda escura
Por ond'él antes con solás paseaba,
O sempr'igual mormoruxar d'á fonte
Dond'él n'as tardes a sentarse iña...



¡Cal falarían sin parar de Moore,
 C'ò seu calado afrixidor linguaže,
 Ôs ollos ¡ay! d'os que por él choraban!
 ¡Xa nunca mais... xa nunca mais ¡ou! triste
 A de volver, onde por el esperan!
 Parteu valente, á combatir con gloria.
 ¡Parteu, parteu!... e non tornou, qu'á morte
 Segoun'alí n'os estranxeiros campos,
 Cal frol que cae ond'a semilla sua
 Terra n'atopa en qu'arraigar poidera!

Lonxe caiche, pobre Jhon, d'a tomba
 Onde c'os teus en descansar pensaras.
 En terr'allea ind'os teus restos dormen
 Y os que t'amaron e recordan inda,
 Mirand'as ondas d'o velad'Oceano,
 Doridos din, desd'as nativas prayas...
 —¡Aló esta él, tras d'ese mar bravío
 Alo quedou, quisais, quisais por sempre;
 Tomba onde naide vay chorar, cobexa
 Amadas cinzas d'o que nós perdemos!...»
 Y os tristes ventos y as caladas brisas,
 Qu'os mortos aman si leñanos dormen
 D'o patrio chan, á refrescarte veñen
 D'o bran n'a noite calorosa, e traen
 Pra ti n'as alas cariñosas queixas,



Brandos suspiros, amorosos ecos,
Algun-ha vagoa sin secar, que molla
A seca pedra d'o mausóleo frio,
D'ó teu país algún perfum'agreste.

¡Mais que fermosa e sin igual morada,
Lle coup'en sort'os teus mortales restos!...
¡Quiera Dios que para ti non fora
Nobr'estranxeiro habitacion allea!...
Que n'hai poeta, ensoñador esprito
Non pod'haber, qu'ô contemprar n'outono
O mar de sec'amarillenta folla
Qu'ó teu mausóleo con amor cobexa;
Qu'o contemprar n'as alboradas frescas
D'o mes de Mayo as sonrosadas luces
Qu'alegres sempre á visitarche veñen
Non diga: «Asin cand'eu morrer, poidera
Dormir en paz n'este xardin frorido,
Preto d'o mar... d'o cimiterio lonxe!...»
¡Que ti n'escoitas en jamas ou, Moore!
Choros amargos, queiñumbrosos rezos,
Ni-os outros mortos á chamarte veñen,
Pra que con eles n'a calada noite
A incerta danza d'os sepulcros bailes.
Sô doce alento d'o cogollo qu'abre,
D'á frol que mucha ó postrimeiro adiose,



Loucos rebuldos, infantiles risas,
 De lindos nenos qu'á esconderse veñen,
 Sin med'á tí tras d'o sepulcro branco.
 Y algun-ha vez, ¡moitas quizáis! sospiros
 D'ardent'amor qu'ó vento leva donde
 Dios sabe sô... por sin igual compañía
 Dichoso tês n'habitacion postreira.
 ¡Y ó mar, ó mar, ó bravo mar que ruñe
 Cal rux'aquel que t'arrolou n'a cuna,
 Mora ónda tí, ven á bicar as pedras
 D'un chan d'amor que con amor te garda,
 Y arredor teu deixa crecé-las rosas!...
 ¡Descans'en paz, descans'en paz ¡ou, Moore!
 E vos qu'ó amás, d'ó vos'honor celosos
 Fillos d'Albión, permanecei tranquilos.
 Terra fidalga é nosa terra, —tanto,
 Cal linda Dios á quiño dar— ben sabe
 Honra fañer aquen merece honra
 Y honrado así, cal mereceu, foi Moore.
 Soyo n'está, n'o seu sepulcro; un puebro
 C'ó seu respeto compasivo vela
 Po-lo estranxeiro á quen traidora morte
 Fixo fincar lonxe d'os seus y á alleos
 Vir á pedir ó derradeir'asilo.



Cando d'o mar atravesés as ondas,
Y ò voso hirman á visitar vayades,
Poñé n'a tomba o cariñoso oído,
E si sentis rebuligar as cinzas,
E s'escoitás indefinibres voces,
E s'entendés o qu'esas voces digan,
A yalma vosa sentirá consolo.
¡El vos dirá qu'arrededor d'ó mundo
Tomba mellor qu'aqu'atopou n'achara
Sinon d'os seus antr'ó amoroso abrigo!

* * *



I

Cal graciosa brandeas
O teu corpo lixeiro,
Si bailas nos estrados
C'aquel galan soberbo,
Brandeas o norte às ponlas
Xentís d'os ameneiros;
Y un-ha tras outra folla
De côr amarillento
Vay deixando, enredada
N'os teus rizados cabelos,
Triste corôa póndoche,
Tan mucha, Dios d'o ceo,
Com'a que n'a alma tua
Pon o teu pensamento...
¡É que se vay o outono!
¡É que se vén o inverno!

Mas inda n'as fonduras
D'o ameno vál, serenos
Sopran ventos soaves,
Qu'aromas trân d'o ceo.
Inda n'a farta veira
Cuberta de xilmeiros
Por onde corre ò Miño,



Mañestuoso e lento.
Do brán s'oye o mais doce
Sospiro derradeiro
Qu'alí quedou durmindo
Antr'o romeu y o espriego,
Como quedou un rayo
D'espranza n'o teu peito.

II

Mas ô que ten mal sino,
Mal sino o seguirá,
Qu'as rápidas correntes
Non volven nunca atrás.
¿Qu'asperas, s'a esperanza
Caso de ti non fay?...

Adiante, pelegrina,
Da fin ô teu romañ,
Qu'anqu'acabar non queiras
Aló t'han de levar
D'o teu mal fado as ondas
E os fortes huracans.



¡Qu'inda tés fé!... Terála,
Ña probe, n'o teu mal,
Terála n'as espiñas,
Que t'han d'atormentar,
N'a fel que pezoñosa
Sin sede beberás,
N'o pan amargo e duro
Que t'alimentará.

Nunca d'o mar as ondas
Doces se tornarán,
Nunca tua sorte terca
C'a dicha amainará,
Nin c'a ilusion t'alentes
D'un brando descansar;
Que só o sono d'a morte
O triste dorme en paz.

Acaba logo, acaba,
O teu triste romañ,
Qu'ô qu'en mal sino nace
Mal sino o seguirá.
N'as alas d'a disgracia
O teu destino vay,
E as rápidas correntes
Non volven nunca atrás.



SIN TERRA

—¡Calade ou ventos nouturnos,
Calá fonte d'a Serena,
Qu'alá por cabo d'as Trompas
Quer'oir quen chega!

Calaron os ventos todos
Xurrou á fonte mais queda,
E vin qu'iban á enterrar
O corazon d'ela.

Vina despois inda viva
Por campos e por devesas,
Mais iña par'un-ha tomba
Pedindo terra.

Nón-n'atopou, e por eso,
Amostra âs vistas alleas
Inda aquel corazon morto
A sua cangrena.

* * *



*Para uns negro,
Para outros branco;
E para todos,
Traspoleirado.*

I

—Se astuto s'é que sabes,
Víngate d'as ofensas s'é que podes,
Ô que che sirva, págalle,
Mais a quen non che de, nunca lle dones;
Porque a moral d'os santos
Non reza sempre c'á moral d'os homes.—

Esto un gallego montañés e rudo
Farto d'humillaciós e de rencores,
Ô agonizar ll'aconsellaba á un fillo,
Herdeiro d'os seus mals e de seu nome.



II

—Sé inñenuo e leal sempre,
Perdoa a quen t'ofenda,
Fai ben de cote á amigos y enemigos
Y â porta franca, sin temor, espera,
N'hay mais que un Dios y un-ha moral que salve
Ôs tristes fillos d'Eva.

Esto á probe viuda
D'o montañés, morrendo antr'a miseria,
Resinada ô seu fillo lle dicia...
Y á Dios o esprito ll'entregou serena.

III

E fixolle él as honras,
Mais tan sô con xemidos e con bagoas;
Crego non houbo ô rededor, que â probe
O enterro de limosna lle cantara.
N'un corruncho d'o adro
Ond'as ortigas ásperas medraban,
Sin cruz, señal, nin lousa
Ali quedou perdida e sepultada;
E triste ó fillo e soyo,
Tornou sañado á solitaria casa.



—Meu pai doum'un consello, iña pensando,
E miña nay dóum'outro;
E s'ela tiña santidá e concencia,
Esprenca el tiña e sabidá d'abondo.

Son fillo d'el e d'ela...
Partirey, pois, á hirencia de dous modos;
Ña nay, fareille ben á quen cho fiño...
Meu pay, vinganza piden os teus osos.



TRISTES RECORDOS

Un-ha tarde alá en Castilla
Brilaba o sol cal decote
N'aqueles desertos brila.

Craro, ardoroso e insolente,
Con perdon d'él, pois n'è modo
Aquel de queima-l-a xente,

E secar con tales brios
A probe inxeliña pranta,
A fonte, os sedentos rios.

Un-ha tarde, ¡ou que tristeza
M'acometeu tan traidora,
Vendom'en tal aspereza!

¡A donde vin a parar!
Pensaba mirand'o ceo
Par'a terra non mirar.

Por qu'o ceo era, eso si,
Un mais ou menos azul,
Com'o que temos aqui.



Mentras que'a terra ¡bon Dios!...
Señor, ¿posibre será
Que aquela á fíxeses vos?

Mais ¿por qu'estrañarme tal
S'as cousas que vos facés
Jamás as facedes mal?

Fíxestes tan tristes llanos,
Mais fíxecheos, Dios cremente,
Soyo para os castellanos.

¡Ay! cada pomba ô seu niño,
Cada coneño ô seu tobo,
Cada yalma ô seu cariño.

Aquesto m'eu repetía
N'aquela tarde, recordo
De negra malencolía.

E namentras, contemplaba
D'a igual, extensa llanura
A terra que branqueaba.



D'o largo pinar cansado
A negra mancha sin término,
D'o puebro ó color queimado.

Y antr'o chan y o firmamento
As nubes de denso polvo,
Qu'iba levantand'ó vento.

D'o deserto fiel imaže,
C'o mesmo alento de brasa,
C'o mesmo ardente coraže!

Ô lonxe o mular pasaba,
Viña á tourada mais preto,
A ovella enferma balaba.

E n'o xa queimado espiño
Fuñindo d'o sol ardente
Pousabase o pařariño.

¡Dios mio, que ansia cativa!
Pesaba en min á tristeza
Cal se m'enterrasen viva.

Lembranzas d'a terra hermosa,
Calmá c'a vosa frescura
As penas d'alma chorosa.



Por qu'ese sedento rio
Envolto en malinas brétemas,
Dá callentura, dá frio.

De pronto oin un cantar,
Cantar que me conmoveu
Hastra facerme acorar.

Era á gallega canzon,
Era ó *alalá!*... que fixo
Bater o meu corazon.

Con un estraño bater,
Doce com'o ben amar,
Fero com'o padecer.

De polvo e sudor cubertos
C'a fouce ô lombo, corrian
Por aquêns campos desertos,

Un fato de segadores...
¡Y eran eles, eran eles,
Os meigos d'os cantadores!

¡Adios, pinares queimados!
¡Adios, abrasadas terras
E cómaros desolados!



Peguei os ollos e vin...
Vin fontes, prados e veigas
Tendidos ò pé de min.

Mais cand'á abrilos tornei,
Morrendo de soidades,
Toda á chorar me matéi.

E non parei de chorar
Nunc'hastra que de Castela
Ouveronme de levar.

Levaronme para n'ela
Non me teren qu' enterrar.

* * *



Meses d'o inverno frios
Qu'eu amo a todo amar,
Meses d'os fartos rios
Y o doce amor d'o lar.

Meses d'as tempestades,
Ima xen d'a delor,
Que afrixe as mocedades
Y as vidas corta en frol.

Chegade, e trás d'outono
Que as follas fai caer,
N'elas deixá que ó sono
Eu durma d'o non ser.

E cando o sol fermoso
D'abril torne á sorrir,
Que alume ó meu reposo,
Xa non ó meu sufrir.

* * *



I

Era n'ò mes de Mayo,
N'o mes d'o amor, d'as prantas e d'as frores,
Mes d'os soaves perfumes
Y os transparentes cores.
D'os trinos matinais d'os pařariños,
D'as cándidas e frescas alboradas,
D'as pasažeiras nubes,
E d'as tardes sorrintes e douradas.
Cand'ó mar está azul, o ceo sereno
Com'ó dormir d'un neno,
Manso-l-os rios, alta-l-as estrelas,
Mais desvaida á lua
Si tamen mais fermosa,
C'o aquela gracia sin igual que é sua,
Y era en fin cando todo n'esta vida
Sorrí os mortais c'a alegre, esplendorosa
Sorrisa virxinal d'a primadera
Que amar y á ser dichoso-l-os convida.

A todos... ¡ay! quiñera
Que así á sorte o fixera,
Mais algun hay qu'envolto n'a negrura
D'a sua propia tristura,
Tan soyo vé, d'a primadera hermosa,



N'ò sol morno e n'a rosa
C'o fresc'orballo d'a mañan cuberta,
Un trist'e mal agoiro que desperta
Pensamentos de loito e desventura.

II

Era n'un-ha mañán d'o mes de mayo
En que parés que os anxeles cantaban,
Mentras mansa-l-as brisas se queixaban
Con amoroso layo:
En que o rego ó pasar pol-as curtiñas
Non sey que cousas marmuraba leve,
Y o voar d'as inquietas anduriñas
Que n'os aires chiaban,
Â vista d'os nubeiros sabidores
Venturas e contentos agoiraba:
Mañan d'encantos cheya
Cal o espírito as deseya,
Cando espera e confia:
Mañan que chama á toda crás de seres
Ô pracer y â alegria,
Menos â triste yalma,
Que dendes qu'é, non sabe
Qu'é ter sosego ou calma,
Dond'a dozura d'o gozar comence
Dond'a crudeza d'a delor acabe.



III

D'a Garda, anxel bondoso,
Qu'as brancas alas paseniño bates
Ô redor d'o acongoñado esprito,
Pra derramar en él santos consolos
Qu'e nos trâs d'o infinito,
¿En donde, en dond'estabas
Qu'antre negros querbantos
Soya un alma tristisima deixabas?
Fe, esperanza, virtudes,
Oriñen d'as eternas beatitudes,
E que dendes rexiós mais venturosas
Vindes calmar as amarguras nosas...
¿Dond'estades, en donde?
¿Cand'ó qu'en vos confia,
Soyo, en loita c'o as ansias d'a agonía,
Orfo vos chama, e naide lle responde?

IV

Por aqueles que odiaba perseguido,
Pol-os que amaba odiado,
Un triste á dura sorte condenado



Contempraba d'o cántabro á bravura
Con un ollar profundo,
Cal si tras de tan fonda sepultura
Entrevisase as anchuras d'o outro mundo.
E con animo forte,
D'o liquido cristal hastra tocalo,
En carreira chegou vertixinosa
Cal s'atraison d'o abismo misterioso,
Con forza estraña o conduxese â morte.

E diño: —¡Vida, adios! ¡adios, tormento,
Que con martirio lento,
M'arrancache astr'os sonhos d'a esperanza,
D'a desventura miña
Vou á crebar ó brazo poderoso,
Ali donde n'hay dor, nin hay mudanza,
E s'enterra a inquietude n'o reposo!
¡E ti, mala pasion qu'en min te cebas
E foches o meu Dios y o meu castigo,
Xa que me quês matar, morre conmigo!

Calou o triste, e inmensas, pavorosas
C'as suas crins espumosas,
Retorcerons'as ondas pol-a area
Incitand'ô coitado
A dar fin â pelea



Que houbera n'o seu peito encomenzado.

Mais un brando sonido
Fireu de pronto o contrubado oido
D'aquel ser desdichado...
E escoitou asombrado
D'un invisible ser á fala hermosa
Que con branda e celeste melodía,
Soave e mainamente lle decia:

—«¡Detente ô pé d'a orela
D'a tua vida, cobarde centinela,
Non queiras por fuxires d'o presente
D'a eternidade descorrél-os velos!
Agarda á que á medida
Con rosas ou con fel, henchas d'a vida,
Nin fagas que n'a tomba se derrame
Antes que Dios ch'a pida.
Que ningun fillo d'Eva
O fin s'ha de librar d'o seu penare
Anque â morte s'astreva.
Despois d'atavesare
Os desertos inmensos d'o infinito,
Ô mundo volverias en esprito
A sufrir, y o teu crimen á pagare.
As noites tras d'os dias



Sin descanso nin tregua
Apegado á aquel seo te verias,
D'o ingrato corazon vend'os batidos
Non por ti, mais por outros repetidos.
En'aquel pensamento
Con impracable craridá leerias
A traizon alevosa, o olvido amargo
Sin velo qu'os crubir, nin finximento.»

—«¡Ou Dios, Dios poderoso!...
¡Que tormento espantoso!... »

—«Ninguen torce o poder d'os seus destinos,
Infaustos ou beninos:
Nin a ninguen ll'é dado
Renegar d'o seu fado.
Sô vence quen espera...
Volve á vivir e espera resinado.»

E tornou á vivir, arrepentido
Anque trist'e dorido,
Aquel probe coitado:
Pideull'á Dios perdón d'o seu pecado,
E Dios, compadecido,
Mandoulle santa paz e doce olvido.



¿QUÉ TEN?

Sempre un ¡ay! prañideiro, un-ha duda,
Un deseyo, un-ha angustia, un delor...
É un-has veces á estrela que brila,
E outras tantas un rayo d'o sol;
É que as follas d'os arbores caen,
É que abrochan n'os campos as frois,
Y é o vento que zoa,
Y é o frio, é a calor...
E n'é o vento, n'é sol, nin é o frio,
Non é... que tan só
A alma enferma, poeta e sensibre
Que todo á lastima,
Que todo lle doy.

* * *



Tí, a feiticeira e branca com'as Neves,
Y a linda, antr'as millores,
Tí, arrededor de quen, cal as abellas
A redor d'un-ha rosa, andan os homes,
(Xente qu'o mesmo acaso qu'as mulleres
É dada á toda crase de traizoes);
Non queiras en jamás, s'ès queridora,
Non dones en jamás mas que che donen,
S'é que te firen, miña prenda ríte,
S'é que t'engañan, meu amor, non chores.
Vé que pasau o tempo d'as Corinas
Y o mais qu'ora se sofre,
Só porque non se diga,
É rabiarse cant'un pode.
—¡Rabiarse no mais... dixera que mentides!
—Sí, sí, rabear ben forte;
Mas c'a rabia picante e aguilloeira
Qu'é salsa apetitosa d'as pasioes.
¿Que fora ¡ou Dios! sin os asentes feros
D'os estómagos probes?
D'os corazóns d'o día,
¿Que fora sin as rabias, meu amore?



RUINAS

(ARMONÍAS D'A TARDE)

Traduccion de Ruiz de Aguilera

Xà Novembr'espíaba
Cando cansado e sóo tomei asento
O pé d'o endebre muro,
Vella defensa e límite d'un puebro.
Po-l-as abertas fendas,
Casa qu'âs sabandiñas abr'o tempo,
Hoxe o lagarto mira
Con fría ollada o estrago en torno feito.
Sin còre a trepadora,
Ortiga vil e xaramago enfermo,
Cuyos muchos ramallos
Moven os aires ô pasar xemendo;
Coroan capiteles
Ô destrozado pórtico d'o tempro,
Que tende n'a campia
Antre polvo d'altares o esqueleto.
Xa n'o lare sagrado
Lume n'encende a nay ô son d'un rezo,
E d'a tisdada pedra



A borralliña os ventos xa barreron;
E xa d'os vellos arcos
E columnas, as pedras van caendo,
Cal un-ha e outra vàgoa
Cai d'os ollos d'un triste sin achego.
¡Como as muchadas follas
Se desprenden d'a ponla onde naceron,
Restos d'aquela vida
Con qu'a vista encantaba o souto ameno!
¡E cal amostra o rio,
Casi-qu'enxoite o empedregado leito,
Regueiro miserable
D'outro farto raudal, limpo e sereno!
¡Cal os outeiros arden
D'o sol d'outono ô làmpo derradeiro,
Mentras sombrisa à noite
Vay caladiña os valles sorprendendo!
Bataladas ô lonxe
Dà un-ha campana sospirando resos;
Y-a tarde qu'agonisa
Mandalle â relixion o adios mais tenro.
Y-o moucho revoando
Berra tamen con chilos agoreiros,
Coma morto sin tomba
Qu'anda soyo ô redor d'un simeterio.
Cand'as alas sacude



A voz desperta de dormidos ecos;
E parès que resoa
Tras d'o que pasa pensatible, austero,
 O ruñir misteioso
De visiós qu'en tropel forman os medos.
Pol-o chan arrastrando
Pardo sayal, os brancos esqueletos.
 Ou ben que resucita
A pobracion d'o seu reposo eterno
Rendido pelegriño
Que cobra, descansando, novo alento,
 Y-a camiñata emprende
O doce amañecer d'un día sereno,
Que crube os seus albores
Baiñ'un de nubes pudoroso velo.
 Mais acabase o encanto
Un momento despois; así os ãa restos
D'as ilusiós mortañas
Enchen d'a yalma o dolorido seo.
 Y hora outra ves d'o muro
Os cantos sin parar rodan desfeitos,
Y-o seu compá-las follas
D'as amarelas ponlas van caendo.
 Cal unha e outra bagoa
Cay d'os ollos d'un triste sin achego,
Ou anacos d'a vida



Con qu'a vista encantaba o souto ameno.
 Todo asi pasa; a sombra
Sigue decote á lus d'o craro ceo;
E ¡ay! á vellés caduca
D'a mocedà é recordo pasañeiro.
 Ti soyo non acabas
¡Ou esprito que ximes n'un encerro!
Mais con man compasiva
A morte, o fin, quebrantarà os teus ferros.
 Quedarà ó fráxil vaso
D'a tua esencia inmortal anacos feito,
E pol-os aires, ela
En busca irá d'o seu amor eterno.
 Â terra que perdeche,
Voarás lixeira d'o manchado suelo,
Qu'as tuas alas tocaron
O pousarte d'o mundo n'o deserto.
 N'el ¡ay! triste á recordas,
Como d'a sua os azulados ceos,
O probe desterrado
N'a veiriña d'os rios extranxeiros.



* * *

Chirrar d'os carros d'a Ponte,
Tristes campanas d'Herbon,
Cando vos oyo partídesme
As cordas d'o corazon.

Ceboleiras qu'is e vindes
D'Adina pó-los camiños,
A veira d'o camposanto
Pasá leve e paseniño.

Qu'unque din que os mortos n'oyen,
Cand'os meus lle vou falar,
Penso que anqu'estén calados
Ben oyen o meu penar.



A BANDOLINATA

C'a espada asesina
N'ó peito encrabada,
O esprito n'a sombra
Y o corpo n'a lama,
Mais negra que á morte,
Que á terra mas baixa,
Bagullas de sangue
Chorando eu estaba.

De pronto antre ó espeso
D'a brétema parda
Con rara armonía
Sahiu un-ha cántiga...
¡Que fresca e que doce,
Que leve e qu'estraña
Sonou n'as recónditas
Cavernas d'a praya!

Calmouse o meu dore
Cal sede c'a yaugua,
D'o probe sedento
N'a fonte se calma.
N'os ollos detidas



Quedaron-s'as vágoas,
Namentras inmoble
Suspensa escoitaba.

De tempos remotos
D'edades leiṣanas,
De noites sereas,
Pra sempre acabadas,
Aquel cantar tróuxome
Non sey que lembranzas,
Non mortas... dormentes,
¡Quien sab'en que campas!

Coidara que á oira
N'os campos d'Italia,
Send'eu quizais reina,
Quizáis send'escrava,
N'a orela do Bósforo
D'o pazo â ventana...
Mais sempre amor fondo
Sentindo n'a yalma.

¡Qu'estraños soñares
S'en min despertaran
D'o músico incónito
C'a sonora cántiga?



¿D'anteriores vidas,
Cales recordanzas
Calmaron á dore
D'as presentes ansias?

¿Quen pode decilo?
Misterios d'a humana
Frañil natureza
Naid'os espricara;
So sey que sintindo
Consolo n'a yalma
Amey desd'estonces
A bandolinata.



* * *

Brancas virxes de cándidos rostros,
Varons santos de fronte serea,
Nobres matronas,
Monxas austeras,
Y aind'aquelas que parés que nunca
Tocaron c'as prantas
Os lodos d'a terra,
N'a conciencia ¿quen sabe á escondidas
As manchas que levan?

Mais s'hay anchos rios,
E mares imensos,
E lagos sin fondo,
E torrentes que arrancan as penas,
D'este mundo n'os ambitos todos
N'hay auguas que laven
Manchadas conciencias;
Y aqués que se manchán,
Manchados se quedan.
¡Soy as lavan as vagoas abondas
D'á penitencia!



VANIDADE

Alguns ricos enterrans'ô probe,
E algúns probes ô grande s'enterran,
Todos para distinguirse,
E hastr'ô morrer tèt fachenda.
¡Vanidá! ¡canto vals antr'os homes
Qu'hastr'as portas d'a morte penetras!
Mas des que cân n'o burato,
Todos iguaes se quedan
Y o polvo ô polvo se torna
E ond'os vivo-la soberbia.

* * *

—Para á vida e para á morte
E para sempre en jamas
Pedinte a Dios, e Dios dóuteme
Por toda un-ha eternidad.

—Para á vida e para á morte
E para sempre en jamas,
Quero ser vosa, e que séades
O meu señor natural.



—Mais a que así querer sabe
Non debe ter pay, n'hirmans,
Nin home, s'é qu'é casada,
Nin fillos si acaso é nay.

—Espanta o qu'estás decindo...
Mais eu sinto qu'é verdá,
Lévame señor qu'irey
Ônda me queiras levar.

—Pois vente ¿qu'importa o mundo
A quen ten á eternidá?
Xuntos hemos de vivir,
Xuntos nos han dénterrar,
Y os nosos corpos aquí,
Y as nosas almas alá,
Quer Dios qu'en union eterna
Esten pra sempre en jamás.

.....
.....

Cal ô páxaro á serpente,
Cal â pomba ó gabilan,
Arrincouna d'o seu niño
E xa nunca á el volverá



Apresa Alvaro d'Anido,
Vive moito en pouco tempo,
Espolea ó teu cabalo,
E espoleandoo revéntao.
¿Qu'importa un nobre cabalo?
¿Qu'importan dous nin trecentos?
O qu'importa Alvaro Anido
E chegar cedo.

Vai d'un polo á outro polo,
Reñistra os antros terreos,
Monta n'a locomotora,
Sube n'os grobos aereos,
E c'o á centela recorre
D'o vacío o espazo inmenso:
És homme, e cansarás Álvaro
Correndo e correndo.

* * *



Decides qu'o matrimonio
E santo e bueno, serayo,
Mais non casou San Antonio,
Por mais qu'ó mesmo demonio
Tentouno á facé-l'o ensayo.

Celicios, cantos poder,
Penitencias á Dios dar,
Mais santo n'oubou á meu ver,
Que d'os casados quiñer
C'a pesada cruz cargar.

Nin os santos padres todos,
De quen tès tantos escritos
E alabas de varios modos,
Quixeron n'aqueles lodos
Meter os seus pes benditos.

D'o direito, d'o rivés,
Matrimonio, un dogal és,
Eres tentazon d'o inferno,
Mais casarei... pois no inverno
¡Non ter quen ll'a un quente os pes!...

* * *



Agora cabelos negros,
Mais tarde cabelos brancos;
Agora dentes de prata,
Mañan chavellos querbados;
Oñe fazulas de rosas,
Mañan de coiro enrugado.

Morte negra, morte negra,
Cura de dores e engaños,
¿Por que non mata-l'as mozas
Antes que as maten os anos?

* * *

—Premita Dios que te vexas
Cal as cóbregas arrastro,
Qu'a yaugua que á beber vayas
Che se volva xaramagos;
Que pidas e non atopes
Pousada, acougo n'amparo,
E qu'inda morto de fame
Quedes ô pe d'un valado.

—Praguea boca, praguea
Mentras qu'eu me vou marchando,
Pragas de malas mulleres,
Nunca lle cân os soldados.



* * *

Teño un mal que non ten cura,
Un mal que naceu comigo,
Y ese mal tan enemigo
Levarám'â sepultura.

Curandeiros, ceruñanos,
Dotores en medeciña,
Pr'a esta infirmidá miña
N' hay remedio antr'os humanos.

Deixá pois de remeñer,
Con concencia ou sin concencia,
Os libros d'a vosa cencia,
Pois para min n'â han de tér,

¿Qu'o dudás? Duda non cabe
N'esto que digo, doutores,
Anque pese, hay amargores
Que non pasan con xarabe.

¿Asañásvos porque digo
Verdás que sabés de sobra?
—Pois á probar... mans â obra...
Vede de curarme, a migo.



O meu mal y o meu sufrir,
E o meu propio corazon,
¡Quitaimo sin compasion!
Despois ¡facème vivir!

* * *

Sarna con gusto, non pica;
O conto é sarna sin él,
Y o verdadeiro castigo
N'o mais fondo ha de doer.
Non é sufrir chorar sangre,
Ôs pès de quen un quer ben,
D'él vivir lonxe, e olvidado...
¡Este si, que penar è!

* * *



«É verdade que un pode
Ser pior ou millor,
Pero vir de bon tronco
Eso sempre foy bo.

Teus pais eran xitanos,
E ti oxe eres marques,
Masque... que o fin y ó cabo
Un ven de donde ven.

Cán fillo d'un raposo
Que o teñan por leal,
Que si non come os pitos
E que non poderá.»

Esto cantaba un cego
N'a feira d'Asuncion,
E d'o seu cantar ríanse
Todos, qu'era un primor

Y uns os outros mirábanse
Cal querendo decir:
—Rasquese á quen lle proya,
Qu'esto non vay prá min.

* * *



Fas uns versos... ¡ay que versos!
Pois cal eles non vin outros,
Todos empedregullados
E de cotomelos todos,
Parecen feitos adrede
Para lerse á sopramocos.

* * *

Tembra un neno no húmedo pórtico...
D'a fame e d'o frío
Ten o sello, o seu rostro de anxel,
Ind'hermoso mais mucho, e sin brilo.

Farrapento e descalzo, n'as pedras
Os probes peños,
Que as xiadas d'o inverno lañaron,
Apousa indeciso.
Pois parés que ll'os cortan coitelos
D'aceirados fios.

Coma can sin palleiro nin dono,
Que todos desprezan,
N'un corruncho s'esconde tembrando



D'a dura escaleira.
E cal lirio se dobra ô secárese,
O inocente a dourada cabeza
Tamen dobra, esbaesido c'a fame,
E descansa c'o rostro n'as pedras.

E mentras qu'el dorme,
Trist'imañen d'a dor y á miseria,
Van e vén *¡á adoraren o Altísimo!*
Fariseyos, os grandes d'a terra,
Sin que o ver d'o inocente orfandade
Se calme d'os ricos
A sede avarienta.
O meu peito c'angustia s'oprime
¡Señor! ¡Dios d'o ceo!
¿Por qué hay almas tan negras e duras?
¿Por qué hay orfos n'a terra Dios boeno?

Mais n'en vano sellado está ó libro
D'os grandes misterios...
Pasa á gloria, o poder y á alegría...
Todo pasa n'a terra. ¡Esperemos!



VI

D'A TERRA



¡CALADE!

¡Hay n'as ribeiras verdes, hay n'as risoñas prayas
E n'os penedos ásperos, d'o noso inmenso mar,
Fadas d'estraño nome, d'encantos non sabidos
Que sô con nos comparten seu prácido folgar.

Hay antr'a sombr'a amante d'as nosas carballeiras,
E d'as curtiñas frescas, no vívid'esprendor,
E n'o romor d'as fontes, espíritos cariñosos
Que só ôs qu'aquí naceron lles dan falas d'amor.

Y hay n'as montañas nosas, e n'estes nosos ceos
En canto aquí ten vida, en canto aquí ten ser,
Cores de brilo soave, de transparencia húmida,
De vaguedad'incerta, qu'á nos só da pracer.

Vos pois, os que naceches n'a orela d'outros mares,
Que vos quentás á llama de vivos lumiares,
E só vivir vos compre, baix'un ardente sol;
Calá se n'entendedes encantos d'estos lares,
Cal n'entendend'os vosos, tamen calamos nos.



*Miña casiña, meu lar,
Cantas onciñas
D' ouro me vals.*

Vin de Santiago á Padron
C'un chover qu'era arroyar,
Descalciña de pé e perna,
Sin comer nin almorzar.
Po-lo camiño atopaba
Ricas cousas que mercar,
Y anque ganas tiña d'elas
Non tiña par'as pagar.
N'os mesons arrecendía
A cousas de bon gustar,
Mais o que non ten diñeiro
Sin elas ten que pasar.
Fun chegand'á miña casa
Toda rendida d'andar,
Non tiña nela frangulla
Con que poidera cear.
A vista se me barria
Qu'era aquel moito aunar.
Fun a porta d'un veciño
Que tiña todo á fartar,
Pedinlle un-ha pouca broa,
E non ma quixo emprestar.



As bagullas me caian
Que me for'á avergonzar,
Volvinm'â miña casiña
Alumada d'o luar,
Reñistrei cada burato
Para ver d'algo atopar:
Atopei fariña munda,
Un puñiño á todo dar.
Vino n'o fondo d'artesa
Puñenm'á Dios alabar;
Quiñen alcendé-l'o lume,
Non tiña pau que queimar.
Funll'á pedir á un-ha vella.
Tampouco m'o quiño dar
Si non era un toño verde
Para me facer rabiñar.
Volvin triste com'a noite
A chorar que te chorar,
Collin un feixe de palla,
D'o meu leito o fun pillar,
Reñistrei po-lo cortello
Mentras me puña á rezar
E vin uns garabullíños,
E feitos á Dios dar.
¡Meu San Anton milagroso,



Ķa tiven fogo no lar!
Arrimei o pote ô lume
Con augua para quentar.
Mentras escarabellaba
Na cinza, vin relumbrar
Un ichavo d'a fortuna...
¡Miña Virxe d'o Pilar!
Correndiño, correndiño
O fun en sal á empregar,
Mais contenta qu'un-has pascoas
Volvin á port'á pechar,
E n'a miña horta pequena
Un-has coles fun catar.
Con un pouco d'unto vello
Qu'o ben soupén aforrar,
E c'a fariñiña munda,
Ķa tiña para cear.
Fixén un caldo de groria
Que me soupo que la mar,
Fixén un bolo d'o pote
Qu'era cousa d'envidiar;
Despois qu'o tiven comido,
Volvin de novo á rezar;
E despois qu'houveren rezado
Puñen á roupa á secar,



Que non tiña fio enxoito
D'haber tanto me mollar,
N'antramentras me secaba
Puñenme logo á cantar
Para que m'oíran
En tod'ó lugar:

*Meu lar, meu fogar,
Cantas onciñas
D'ouro me vals.*



SOBERBA

Cor de promo amontonans'as nubes
Rodan lentas as ondas d'o mar,
E zoando con son pavoroso
Ven o huracan.

¡Que cargado está o ceo e que triste,
Qu'escuro, que negro, tornandose vái!
Encendámo-l-a vela bendita
Qu'hay tempestá.

Cabalgando n'as alas d'os anxeles,
Por mandado de Dios correrán
As centelas qu'asombran os malos
C'o seu lostregar.

Nove follas d'olivo queimemos
Por que aleñen de nos todo mal,
Que nos libren de rayo e centela
Que nos matar.



O trisaño cantemos en coro...
Incrinaivos y á Dios adorai,
Pois si trona é que quer recordarnos
Qu'é grand'e inmortal.

¡Santo, santo! din todos á un-ha
Fillos e nay...
Todos non, qu'un soberbo e sañado
Calado está.

Mais os tronos afunden os ceos
E cega d'os lóstregos ó brilo fatal
¡Ou, que noite!... que noite terrible
De tempestás.

El Señor est'airado... ¡incrinemonos!
¡Ey! malvados d'a terra tembrai,
O que salvo esta noite sahire,
Que contar há.

—Na nay, á vaca marela
Tembra coma vos n'a corte.
¿Fíxo algun pecado ela?
¿Virá un rayo á darlle morte?



—S'ela non fixo pecado,
Mal cristiano, ti ó fixeches,
Qu'és pecador rematado
Mesmo dendes que naceches.

—Y á probe vaca marela
Paga, decí, o qu'eu pequei?
—Pagas ti; morrend'ela,
Di ¿con que te manterey?



¡A PROBIÑA, QU'ESTA XORDA!...

«Alá enriba d'a montaña,
Sai fume d'as chamineas...
Valor, meu corpiño vello,
Levaim'aló miñas pernas.
Paseniño, paseniño,
Aqui para, alí te sentas
Irás chegando Xuana,
A dond'as casas fomegan.
¡Dios diante! a Virxe te valla,
Qu'hoxe, seica... seica... seica...
Has de comer sete cuncas
De bon caldo, c'o a da cea,
E mais compango de porco
Ou de sardiñas salpresas,
Qu'os montañeses son homes
Que cando dan, dan de veras.
Dempois, quentaráste a un lume
Grande com'un-ha fogueira,
E cando xa estés ben quente,
¡A dormir!... ¡e qu'amañeza!»



Y a vella vay sube, sube
A costa d'o mar d'ovellas
C'un ollo posto n'o chan
Y outro ond'as casas fomegan.

Mentras tanto o sol d'a tarde
Tras d'os pinares se deita
Y aluma con tristes rayos
As sombrisas arboredas.
D'os *Anxos* ò val hermoso,
Sabán de verdor ostenta
Alá n'o fondo tranquilo
Que soaves brisas ourean.
Aquí fonte, alí regato,
A yaugua brila antr'as herbas,
Color d'ouro, qu'o postreiro
Rayo de sol fire n'elas.
Quieta, docisima calma
Arriba y en baiño reina,
A noite ven silenciosa,
Maina, pero sin estrelas.
Nin siquera un-ha relumbra
N'o firmamento, qu'espesa
Brétema tamen se corre
Po-las llanuras etereas.
Comenza a orballar, escuro



Tod'arrededor, apenas
S'acerta, o que ô mais conoça,
Con camiño nin carreira.
Mas non importa por eso
Qu'o qu'è valente é de veras;
Y a vella vay sube, sube,
A costa d'o mar d'ovellas
C'un ollo posto n'o chan
Y outro ond'as casas fomegan,
Qu'ali relumbra un-ha luz
E vay direitiña á ela
Marmurando: —Arriba, Xuana,
Qu'ou m'engaño ou terás festa.

A esperencia insina á todos,
E ten a vella esperencia,
Por eso non pensa mal
Pensando que arriba hay festa

Un carballo arde n'o lume,
Y arredor d'o lar se sentan
Rapazas d'alegres ollos,
Abós de brancas gadellas,
Vellas qu'inda rompen mangas
E tocan as castañetas,
Os afillados qu'a dona



Y o dono tén po-la aldea,
Y os amigos y os cuñados,
Os curmans y a parentela
Toda xunta, e mai-lo crego
Y o zuruḁano d'as bestas.
Un cego c'a sua zanfona
En compañía d'outra cega,
Que si ben lle da ô pandeiro
Fai falar as castañetas;
Un manco, un coḁo, un-ha tola,
Y outros probes que se sentan
N'un tallo para déz posto
N'un curruncho d'a lareira,
E abofellas mais non caben
Anqu'algun mais vir quiḁera.
Foran chegando, chegando,
Mais de nove ulind'a festa,
Y á ningun botou d'a porta
A rica d'a montañesa;
Qu'hay para todos, o dia
Qu'ali cocen, carne fresca
Por arrobos, e se fan
Papas d'arroz en caldeiras.
Matouse un carneiro, grande
Como un boy, e un-ha tenreira
Como un-ha vaca, e gordiña



Como un-ha cocha pequena.
Hay viño á Dios dar, un viño
D'o Riveiro, qu'è canela,
E par'a xente de *menos*
Hayno tamen d'o d'a terra,
Un pouco agriño, mais fresco
E sabroso como fresas.
Cocouse un-ha gran fornada
De millo branco qu'albea,
Con mixtura de centeo
Y un-ha pouca de manteiga.
Parece biscoito a broa,
Y un non se ve farto d'ela,
Qu'inda é muito mais sabrosa
Qu'os moletes qu'en tres cestas,
Escollidos, de Santiago
Trouxeron as panadeiras.
En fin, a comida roda
Po-los pés, y o viño alegre
As xentes tanto, que rabia
D'envidia a negra tristeza.
Os probes qu'ali viñeron
Y atoparon lume e mesa,
Contan contos que dan risa
Asi âs mozas com'âs vellas;
Uns en verso, outros en prosa,



Pois falan en todas lengoas
 Y apostan entr'eles todos
 A quen fay copras mais feitas.
 Ma-l-o d'a zanfona gana,
 Quell'apunta a compañeira,
 E axudalle o viño branco
 Con qu'a gorxa lle refrescan.

«¡Viv'a cega! ¡vivo cego!...
 De cand'en cando lle berran,
 Y-el di, berrendo mais forte:
 «¡Vivan eles!.. ¡vivan elas!..
 Y a mais bonita de todas
 Que veña á darm'un-ha prenda.»
¡Ju-ju-ru-ju! Y aturuxa
 Hastra ensordecé-las pedras,
 Y a cega dall'ô pandeiro
 Y o cego toca n'as tecras
 Y ô compas d'o *zongue, zongue*,
 De novo bailan as nenas,
 E din os probes, botando
 Leña n'o lar: «¡Esta é festa!
 ¡Quen ch'hoxe andivera fora
 C'a tripa toda valdeira!..»
 Y un ollo botan sorrindo
 Ôs feixes de palla fresca



Ond'han de dormir quentiños,
Coma riçons en caldeira,
Mentras fora zoa o vento
E ladran os cans n'as eiras.

 Xa preto d'a media noite,
Dan encomenzo as peleas,
Os mozos loitan c'as mozas,
Medindo as forzas que teñan,
E n'andan en comprimentos
Para botarse por terra.
 ¡Si as vírades que valentes
S'amostran n'a loita as nenas!..
Fanlle ôs mozos cada magoa
C'as suas mans pequeneiras!..

 —Un xa caiu... foy un home...
 ¡Ela venceu... venceu ela!
 ¡Ben po-la nena bonita!..
 ¡Que vivan as montañasas!
 Que vivan, pois loitar saben...
 —¡Si fixo trampa!..—él contesta
 Avergonzado...—Foy trampa,
 Que sinon, nin cén com'ela.
 —Que trampa nin que morcegos...
 Vencinte...



—Non.

—Sí.

—¡Me venzas!...

E mentres que n'esto están
¡Plum! ¡plum! ¡plum! dan c'un-ha pedra
N'a porta.

—¿Quen é? preguntan.

—Son un-ha probiña vella
Que me perdin n'este monte...
Respond'un-ha voz que tembra.
¿Non me darán pousadiña,
Qu'está chovendo e lostrega?
—Vaya con Dios, xa ven tarde,
Non hay sitio; —lle contestan.
—¿Que dí, señora? Son xorda
Com'un canto... miña prenda.
Abram'a porta, que Dios
Llo pagará...

—Probe vella...

Un pouco adiante, pretiño
Hay mais portas, chame n'elas.
—¿Que dí, señorina? Mire
Qu'está un-ha noite moy fera,
E teño medo qu'os lobos
Me coman...

—¡Dios diante! ¡seica!...



N'hay lobos aquí, ande, ande,
Vaya con Dios, qu'outra aldea
Hay preto.

—¿Que di, señora?

—Vaya con Dios, non sea terca,
Qu'aquí ãa non caben mais
Nin probes nin ricos, ¡eya!

—¿Que dí ña filla?... son ãorda,
E non oyo anque me fendan.

¡Brrr... que frio, señoriña!...

Vosté qu'é tan limosneira

Deixem'entrar, e estarey

N'o cortelliño ond'as bestas.

Brrr!... que morro c'a friaxe!

¡Quenja! ¡quenja! ¡quenja! ¡quenja!...

Que tos... Dios me valla... brrr...

¡ãa non podo mais!...

—Pois veña,

E si non ten onde pôrse

Brinque á cabalo d'a artesa.

Falou a donna, que tiña

O corazon de manteiga.

—¡Dios llo pague, queridiña!

ãa topará a recompensa

N'o ceu... abra, miña ãoya...

Exclamou de pronto a vella.



—¿Logo n'e xorda, qu'oyeu?
Diñeron dentro, antramentras
Que quitaban ó tranqueiro
D'a porta.

—¿Que dí, ña-prenda?
Non ll'oyo nada, mais teño
Moito sentido...

—¡Abofellas
Que non mente!... Vaya, vaya,
Adentro...

—Santas y buenas
Noites teñan mis señores...
¡Xesús! seica estan de festa,
Qu'hay moita xentiña xunta!...
D'hoxe n'un ano aqui os veña.
Dió-los bendiga... el Señor
Lles dé fortuna âs mancheas
E saudiña...

—¡Amen, amen!
—Busqu'un sitio n'a lareira
E quéntese...

—¿Que me diño?
Son xorda coma un-ha pedra,
E a mais non probéy frangulla
Desd'onte â noite, e n'as venas
Xa teño o sangue callado



Po-lo frio...

Y antramentras
Qu'esto dí, vais'arrimando
Ô lume moi compangueira
C'os outros probes, e fura
Por antr'eles, por antrelas.
Brinca por riba d'o cego,
E que queiras, que non queiras,
Sempre tembrando de frio
E xorda como un-ha pedra,
Segun di, n'o mellor sitio
Con moita homildá se senta
E arrima un mando de lume
Pr'ond'ela está.

—¡Ey, miña vella!
Mire qu'hay mais que vostede
Aquí: ¡que comenenceira
Parece!... —lle di outro probe
C'un-ha cara de desteta
Nenos.

—¿Cómo di, meu fillo?
(Sorrindo reprica ela
Sentándose mais a gusto)
Eu de calquera maneira
M'amaño; qu'asi n'o ceo
M'amañe el Señor...



—¡Bah! seica
Quer facer mofa d'a xente...
¡Poche! c'o xuncras d'a vella!
Mesmo parece un espeto.
—¿Si quero un neto ña prenda?
Si m'o desen inda pode
Que pouco á pouco o bebera,
Pois teño moita sedaña,
E fame, e frio...

—¡Rabéa!
Can! que non vin un-ha xorda
Mais fraca nin lagarteira,
¿É filla d'algun raposo?
—¿Que pille un òso?... d'á vella
Quérense rir... ¡ay Dios mio!
Pero a fam'elle moy negra:
Tráyamo s'é qu'inda tén
Apegada algunha freba,
E ireino raspando á modo
C'un canteiro que me queda.

Todos riron c'a resposta
E...—¡Inda nunca Dios me dera,
Diño o cego, que esa xorda
Sabe mais qu'eu, abofellas!
—Merece comer compango.



E voulllo dar, miña vella,
 Porqu'onde queira qu'a atopo
 Gustame sempre a sabencia.
 ¡Coma e fártese!... aquí ten
 Talladas e viño... beba,
 Beba pol-a miña conta
 Â salú d'as montañasas—
 Diño a dona, e doulle un prato
 De callos, como un-ha cesta,
 Â probe, e viño, e pan branco.
 Canto quiño; fartous'ela
 Mesmo hastra que tuvo a tripa
 Coma un pandeiro. Raventa
 Por pouco..., mais'o peleño
 Tiña duro, e nin siquera,
 Ll'arregañou, y ô outro día
 Xa estaba tan peneireira.

Coidado, lle diño á dona
 Cando se foy. —Conta teña
 De non volver por aquí
 Mentras lle dure a xordeira.
 —¿Que dí, miña queridiña?
 Respondeu rindose a vella.
 Son mesmo com' un-ha tapia,
 E non ll'oyo, anque me fendan



ĶAN

Ķan vay coller leña ô monte,
Ķan vay á compoñer cestos,
Ķan vay a podá-las viñas,
Ķan vay a apañá-lo esterco,
E leva o fol ô muiño,
E tray o estrume ô cortello,
E vay â fonte por augua,
E vay á misa c'os nenos,
E fay o leito y o caldo...
Xan, en fin, é un Xan compreto,
D'esos qu'á cada muller
Lle conviña un pó-lo menos.
Pero cand'un busca un *Xan*,
Casi sempre atopa un *Pedro*.

Pepa, a fortunada Pepa,
Muller d'o Xan que sabemos,
Mentras seu home traballa
Ela lava os pés n'o rego,
Cátall-as pulgas ô gato,
Peitea os longos cabelos,
Bótalles millo âs galiñas
Marmura c'ò hirman d'o crego,



Mira s'hay ovos n'o niño,
Bota un ollo ôs mazanceiros,
É lambe a nata d'o leite
E si pode bota un neto
C'a comadre, qu'agachado
Traillo en baixo d'o mantelo,
E cando Xan po-la noite
Chega cansado e famento,
Ela x'o espera antr'as mantas,
E ô vêlo entrar dille quedo:

—Por Dios, non barulles moito...
Que m'estou mesmo morrendo.
—¿Pois que tês, ña-mulleriña?
—¿Qu'hei de têt?, deita eses nenos
Qu'esta *madre* roe en min
Cal roe un cán n'un codelo,
Y ô cabo ha de dar comigo
N'os terrós d'o simiterio...
—Pois, ña-Pepa, toma un trago
De resólio qu'aquí teño,
E durme, ña-mulleriña
Mentras os meniños deito.



De vagoas s'enchén os ollos,
De Xan ô ver tales feitos,
Mas non temás, qu'antre mil
N'hay mais q'un anxo antr'os demos,
N'hay mais qu'un atormentado
Antre mil que dan tormentos.



O ENCANTO D' A PEDRA CHAN

C'o sono d'a inocencia
Que non turban remorsos d'a concencia,
Y á virxen o seu lado
Dormian os meus anxeles n'a cuna,
Cand'as furtadas n'un sereno dia
C'o peito palpitante d'alegria
Soya sain en busca d'a fortuna.

Iña tras d'un tesouro cobisado,
De todos iñorado,
Mais d'o que solasmentes eu sabia:
E n'era só de prata, nin so d'ouro
Aquel sin par tesouro,
Qu'era d'un canto deseyar podia.

Nunca eu fora nin rica nin dichosa,
Y o ver que para selo
Só me faltaba o gordo d'un cabelo,
De seca espiña me tornara en rosa.
E como virxen pura
Que por primeira vez sinte á dozura
D'as inquitús d'o amor, asi eu sentia
Que algo qu'en min dormia
Despertaba, chamandom'â ventura.



Por eso dand'ô olvido
As penas que m'houberan consumido
Dendes de que nacera,
Via á terra y ó ceo, cor d'esperanza,
Y ó meu redor, perene primadera.

¡Cal o sol relumbraba!
¡Que mansamente marmuraba ó rio!
Y o pañariño voador cantaba,
Mentras qu'eu camiñaba
Liñeira ô meu avio.

Tal'como á neve, albeas,
As roupas y as marañas
Tendidas n'as silveiras e as montañas
Ña en raro, ña as moreas,
Cal pint'a branca nube o ceo sereno
Brilando ó sol, pintaban o paisaxe,
Coma ningún ameno.

Cabo d'a ria n'a ribeira verde,
A cal gana, á cal perde,
Xogaban os rapaces c'a onda escrava,
A anñeliño tocaba
En un lugar veciño,



E anque os pais d'o meniño
Ô enterralo, choraban que partian.
Compasivo-l-os vellos,
¡De cantas penas se librou! decian.

En tant'os carros sin parar chiraban,
Mentras ô seu compás os carreteiros
Despaciosos cantaban;
E aqui á fonte corria,
Ala n'un-ha canteira resoaban,
Metalicos, os picos d'os pedreiros.
Mais preto os cans ladraban
Y antr'a follaæ o vento rebulia
Indo d'as encanadas ôs outeiros...
¡Canta paz! ¡canto sol!... ¡canta alegría!...

«¡O fin sorte cansache!
Y ó quiñon que famenta me negache
N'a hirencia d'os praceres,
Dándome sô o d'as ansias e as peelas,
Cal á aques que ben queres,
Ora darasmo en gustos as mancheas.»

Esto eu iba dicindo,
De dichosa cal n'outra presumindo,
Mentras que camiñaba



Tan contenta e segura
D'atopar á fortuna en qu'esperaba,
Cal seí que atopa á Dios quen ó precura.

Antre buños e silvas agachado
O encanto deseado
Estaba coma merlo n'o seu niño,
Po-lo romor d'as auguas arrolado
D'o apartado mohiño...
Eu din volt'á devesa
Pasey á corredoira d'a codesa,
¡Y ô fin cheguei!... y enriba d'un-ha lousa,
En ond'a amañecida o corbo pousa,
Un nobre cabaleiro
C'o á sua pruma enrisada n'o sombreiro,
E vestido de seda e pedrería
A estilo d'a treidora mourería,
Dou eu chamarm'arteiro,
C'un modo loumiñeiro
Que d'o ceo non d'a terra, parecía.

¡El é! diñen ó punto temerosa...
Mais o d'o encanto, afeito
Seica á tratar con damas dend'antano
Sin que de verme s'atopas'estrano
Dende louxe chamandome sorria.



Y o ceo pódose foi de cor de rosas,
Mentras n'as carballeiras e encañadas,
Sopran un-has brisas repousadas,
Soaves e saudosas,
Cal promesas cumpridas, s'esperadas.

Eu non sei que sentia,
Vendo qu'él en chamarme proseguía,
Pois antr'ansiosa y-adusta
C'un-ha valor que asusta,
Fumm'indo cabo d'él de gozo chea,
Cal palomiña vai tras d'a candeia.

Tiña n'as mans un cetro adiamantado,
Bateu con el n'a laxa misteriosa
Que s'abreu, como s'abre d'o granado
O froito sazonado,
E con voz armoniosa
E garrido sembrante,
¡Vamos!—me diño gasalleiro, —¡adiante!

E fun cal folla inxel vai c'a encalmada
Corrente, que primeiro asosegada,
A arrastra n'as suas augas cristaiñas
Pra darlle sepultura cariñosa



N'as orelas veciñas,
E que dempois á leva, arrebatada
Pó-la negra enxurrada
Os abismos d'a mare tormentosa.

¡E entrey pensando penetrar n'o ceo!...
¿Por que ten á maldade forza tanta?
Pois canto á vista encanta
E nos finxe o ardentísimo deseo,
Nunca farto nin cheo,
Ali os meus ollos viron, e prendados
Quedaron como nunca e namorados.

D'o tesour'escondido
O brilo e fermosura,
¿A quen que fose de muller nacido,
A que mortal criatura
N'a houbera contrubado e seducido?

E n'a lumieira y antr'aberta porta
Sin astreverme, de primeiro ausorta,
A viñar d'a espréndida morada
Un-ha tras d'outra estensa galeria,
Cal si quedase para todo morta
Menos para o que via,
Excramey no supremo d'a alegría:



—Aqui Dios, aqui as dichas d'o universo
Sin voltas nin reverso,
Aqui o que á mañiñar nunca chegara,
A comprida ventura.
Que nunca outra topara
Mais grande, nin mais santa, nin mais pura!

Tal brasfemey, sin medo nin coidado,
¡Tola de min, cegabam'o pecado!
Y aquel brilo que via
O par que m'alentaba á fantasia
Daba comprida fé d'o ben buscado.

Pensando que por sorte
Ô paraíso terreal chegara
Y era verdade á dicha que soñara,
Sin m'acordar d'a vida, nin d'a morte,
Olvidando o pasado y o presente
C'o porvir xuntamente,
Soyo pensey en abarcar n'un punto
Aquel tanto ben xunto,
Iñorado d'a xente.

C'o poder d'o que pode, erguinme altiva
Sin coidar canto á humana natureza



E falibre e cativa,
E mañinando eterna fonte viva,
Tanta e tanta riqueza,
Com'ante min soberba s'ostentaba,
Diñen seguindo ô hermoso cabaleiro,
—Xa que vos atopey tan lisonxeiro
Pra gozar logo d'o qu'é meu, decime,
Por onde debo encomenzar primeiro.

—Por onde vos querás, reina e señora,
Contestou gasallosa
C'o seu falar gracioso,
Qu'é voso canto aquí vos enamora,
Pero vos e mais eu, antes bebamos
N'esta copa dourada,
Pó-los mals que nos deixan e deixamos,
Y os bês que nos sorrín dend'alborada
D'un-ha mañan d'abril nunca acabada.

—¡Pois bebamos! ¡bebamos!
Repetin eu, trubada e non de viño,
Sin que a sinal d'a cruz antes fíxese
Pra que ben m'emprestase ó que bebese...
Y hastra o líquido fresco e cristaiño
Os dous nos abaiñamos
E ambas bocas mollamos...



Nunca m'olvidarei d'aquel momento
D'inmensa dicha e d'infernal tormento,
 Pois de dentro d'a copa
 Saindo de repente
Un-ha e outra cabeza de serpente
Contra min se volveno desatadas,
 E todas xuntamente
 A un tempo asubiaron,
 E n'as entrañas mesmas
Ô aguillon pezoñoso m'encrabanon.

Cain, cain ferida
 E casi-que sin vida,
E inda enriba de min, feras volveno
 C'ò seu mortal veneno
Un-ha y outra serpente maldecida.

Cal brétema espallada
 Po-lo Sur, n'a encanada,
Dispareceu ó lindo cabaleiro,
Y espesa nube de trebons preñada,
Partindo d'a sombrisa Compostela,
Que n'o confín leṡano se trasvia
Cal se trasvé n'a tarde morimunda
A raya sin fulgor d'a noite fria,



Veu contrubar á miña mente inñela.

Y ali enriba d'a lousa
En dond'a mañecida o corbo pousa,
Atopeime de pronto, sin ventura,
D'as miñas doces ilusiós despida,
Soya e probe, cal n'outra criatura
Envenenada, triste e malferida.

E non sey que voz rouca marmuraba,
C'o vento que soaba,
«Coma ti, mal tesouro,
Que aquí deixou o mouro
E que a cubiza alaba,
Son os encantos todos terreales,
A tan grandes pracers, tan grandes males.»

* * *



«Tanto e tanto nos odiamos,
 Tanto e tan mal nos quiñemos,
 Que por non verme morriche,
 E desque morrich'alento.
 Mas ora tócame â min
 Tamen, marchar, e di o crego
 Que che perdone, pois logo
 A añuntarnos volveremos.
 ¡O crego volveuse tolo!
 ¡Ñuntarnos!... Nunca mais, penso;
 Que si ti estás ond'a Dios
 Eu penso d'ir ñunt'o demo.»

Esto un-ha vella viuda,
 E terca como un carneiro,
 Falaba do seu difunto
 Xa d'os bichocos comesto.
 Y en tanto qu'asi falaba,
 Tamen ela iba morrendo.
 Mas din qu'o difunto y ela
 S'atoparon n'os infernos
 Man á man, e codo á codo
 Como dous bós compañeiros.

—¿Conqu'estás aquí? lle diño
 Estonces a vella ô vello,



Pois voume a dond'esta Dios
Xa que ti estás ond'o demo.—
E sin saberse por onde
Colleu direitiña ô ceo;
Mais topou fechada a porta,
Que lla fechàra San Pedro.

—¡Prum! ¡prum! ¡abrí, que son eu!
Falou á vella moy recio.
—Non hay, respondeu o Apostol
Apertando ó tarabelo.
—Coidá que xurey n'estar
Ond'él esté, meu San Pedro...
—Non hay, repiteull'o Santo,
Indose inda mais adentro.
—¡Por vida d'as vosas chaves,
Que facés un bon porteiro,
E que roncás!... xa se ve...
¡Como estades satisfeito!..

Mais eu xurey, e Dios manda
Qu'un cumpra seus xuramentos;
¡Â terceira vez!... ¿abrides?
—Nin âs tres nin ôs trescentos,
A muller vaya onda o home,
¡Al infierno, anda al infierno



Con él, por sempr'en jamás!
 —¡Poche! meu Santo San Pedro,
 Que ben deixás conocer
 Qu'andiveches sempre ceibo,
 Que nunca foches casado
 Nin n'a terra nin n'o ceo!
 Todiña-las comenencias
 Para vos quiñeches ¡deño!
 Y á min non me dás ningun-ha?...
 Pois vé qu'eu tamen as quero.
 S'aló con cadea andiven
 En têla agora non penso,
 Que todo c'a morte acaba
 Segun pedrican os cregos.
 Un-ha ves nos separamos,
 Eu y o meu home, e por certo
 Que foi pra sempre... e esta dito,
 Pois son terca, si sòs terco.
 ¿Que non me querés n'a gloria?
 Pois xurei non ir ô inferno,
 Dond'el está, y acabouse,
 E n'hay que falar mais d'esto.
 ¿Que habés de facer de min?
 ¿Irei ô limbo d'os nenos?
 ¡Me vayas! que xa estou d'eles
 Hasta a punta d'os cabelos.



—¡Caramba, c'o a muller esta!
Diño enfadado San Pedro,
Que si non fora por Dios...
—Bah, señor, deixavos d'eso
E permitíme que pase...
—Non, non e non. ¡Caramelos!
Fora d'aquí... e ¡pum! botouna
Direitiño cara ô inferno.
—¡Qu'o xurei! Xa o teño dito...
Berraba a vella... Non entro.
Señor, Señor... *Sursum corda*,
Aquí estou, e aquí me quedo.—

E quedouse, sí, quedouse:
¿Onde? non se sabe certo,
Nin si foi porqu'a oise Dios
Ou porque n'a quiño o deño.
Só se sabe, ben sabido,
Qu'anda n'as alas d'o vento,
Metendo medo ôs rapaces
N'as negras noites d'inverno;
Encelando namorados,
Desfacendo casamentos,
Malquistando matrimonios...
¿Por que n'a levou San Pedro?
Qu'ora anda ceiba e ben ceiba



Para meternos n'o inferno.
Poñélle á figa, mociñas,
Si querés ter casamento,
Qu'ond'ela esté, nin un home
Toparés para un remedio.



EN CORNES

I

Formoso campo de Cornes,
Cando te crobes de lirios
Tamen se me crobe á yalma
De pensamentos sombrisos.
De Cornes lindo lugare
Que cruzan tantos camiños,
Anque cuberto de rosas,
As rosas, tamén fan guizos.

Antr'as pedras, alelises,
Antr'os toños, campanillas,
Por antr'os musgos, violas,
Regos, por antr'as curtiñas
Rio abaixo está ò moíño,
Compostela, rio arriba...
Rio arriba, ou rio abaixo,
Todo é calma n'a campia.

Convidando á meditare,
Soan de Conxo as campanas,
Beben os bois n'o teu rio



Y o sol alegre á escampada.
D'as tuas casas terreñas
Say fume y os galos cantan...
¡Quen en tan fresco retiro
Dirá que as dores fan lama!

Donde hay homes hay pesares,
Mais n'os teus campos, ña terra
Maxino que os hay mais fondos,
Cando t'amostras mais leda.
¡Por qu'eses trios d'os páxaros,
Eses ecos y esas brétemas
Vaporosas, y esas frores,
N'alma triste, canto pesan!

Po-las silveiras errante
Veño un-ha meniña orfa
Que triste vay marmurando:
—¡Ña Virxe, quen rosa fora!
—¿Porque quês ser rosa, nena?
Lle preguntei cariñosa,
Y ela contesta sorrindo,
—Porque non têm fame as rosas.

Cost'arriba, cost'arriba,
Desandemo-l-ó camiño,



Fuñamos d'este sosego
D'os pesares enemigo.
¡Que negro contraste forman,
D'a natureza o tranquilo
Reposo, co as ansias feras
Que abaten o inñel esprito!

II

Cruceiro de Ramirez que t'ergues solitario
D'os Agros n'a espranada, antr'as rosas d'os campos,
O sol d'a tarde pousa, en tí ó postreiro rayo
Coma n'un alma triste, pousa un soño dourado.

Algun-ha vez n'o estio, en o teu pé sentada
Escoito silenciosa, mentras á tarde acaba:
Baixo d'as pedras mudas, qu'e teu sacreto gardan
Maño que resoa o brando son d'un arpa,
¡Musica incomprensible que d'outros mundos fala!

¡Tal de Memnon s'oian ô amanecer n'a estatua,
Aqueles sons divinos que as almas encantaban!



III

Ódiote, campo fresco,
C'os teus verdes valados,
C'os teus altos loureiros
Y os teus camiños brancos
Sembrados de violetas,
Cubertos d'emparrados.

Ódiovos, montes soaves,
Que o sol poniente aluma,
Qu'en noites mais sereas
Vin ô fulgor d'a lua,
Y ond'en mellores dias
Vaguey po-las alturas.

E tí tamén, pequeno
Rio, cal n'outro hermoso
Tamen aborrecido,
És antr'os meus recordos...
¡Porque vos amey tanto,
E porque así vos odio!



SAN LOURENZO

I

O mirar cal de novo n'os campos
Iban á abrochá-l-as rosas,
Diñen: —¡En onde, Dios mío,
Irey á esconderm'agora!
E pensei de San Lourenzo
N'a robreda silenciosa.

N'algun tempo aquêns vellos carballos
Amostrando as sus raices,
Cálva-l-as redondas copas
Que xa de musgo se visten,
Âs tristes almas falábanlles
Tan soyo de cousas tristes.

O alciprés que direito s'asoma
D'o convento tras d'o muro,
Y o lixeiro campanario
Cuberto d'herbas e musgo,
D'a devesa, c'o cruceiro
Eran cintinelas mudos.



Y aquel Cristo que n'ò arco de pedra
Abatido á frent'incrina,
Soyo, cal s'inda n'o Gólgota
Loitase c'o as agonias,
Os corazós oprimidos
Resignacion ll'infundia.

E si dentro d'o craustro deserto
E ruinoso penetraba,
Nunca d'o olvido un-ha imañen
Viras n'o mundo mais crara,
Nin de mais grande silencio
N'a terra vos rodeara.

N'o profundo d'a font'escondida
Medraban con libertade,
Antr'as silva-l-as violas
Antr'o buño, as dixitales,
Y á morte, ¡cal fora grata
N'aquel deserto lugare!

E por eso ó mirar cal n'os campos
De novo abrochan as rosas
Diñen —¡En onde, Dios mio,
Irey á esconderm'agora!
Y ô bosque de San Lourenzo
M'encamiñey silenciosa.



II

¿Ónd'estaba o sagrado retiro?...
Percibín ruidos estraños,
Pedreiros iñan e viñan
Por aquel bosque apartado.
¡Era que un-ha man piadosa
Coidaba os desamparados!

D'un-ha ollada medín ó interiore...
Todo relumbraba branco,
Cada pedra era un espello
Y ó vello convento un pazo
Coberto de lindas frores.
¡Que terrible desencanto!

¡Negra nube cubreu de repente
Os meus ollos asombrados,
E mais que nunca abatida
Fuxin!... que ó retiro amado
Pareceume á alma limpa d'un monxe
Sumerxida n'os lodos mundanos.

Marzo de 1880.



V

AS VIUDAS D'OS VIVOS

E

AS VIUDAS D'OS MORTOS



¡PRÁ Á HABANA!

I

Venderonll'os bois,
Venderonll'as vacas,
O pote d'o caldo
Y á manta d'a cama.

Venderonll'ó carro
Y as leiras que tiña,
Deixaronso soyo
C'o á roupa vestida.

—María, eu son mozo,
Pedir non m'é dado,
Eu vou pó-lo mundo
Pra ver de ganalo.

Galicia está probe,
Y á Habana me vou...
¡Adios, adios, prendas
D'o meu corazon!



II

Cando ninguen os mira
Vénse rostros nubrados e sombrisos,
Homes qu'erran cal sombras volteñantes
Por veigas e campíos.

Un, enriba d'un cómaro
Séntase caviloso e pensativo,
Outro, ó pe d'un carballo, queda inmóvil,
C'o á vista levantada hácía ó infinito.

Algún cabo d'a fronte resinado
Parés qu'escoita atento o murmurio
D'auga que cai, e eisala xordamente
Tristísimos sospiros.

¡Van á deixá-l-a patria!...
Forzoso, mais supremo sacrificio.
A miseria está negra en torno d'eles,
¡Ay! ¡y adiant'está o abismo!...



III

O mar castiga bravamente as penas,
E contr'as bandas d'o vapor se rompen
As irritadas ondas
D'o cántabro salobre.

Chilan as gaviotas
¡Alá lonxe!... ¡moy lonxe!
N'a pràcida riveira solitaria
Que convida ô descanso y ôs amores.

De humanos séres á compauta linea
Que brila ô sol, adiántase e retórcese,
Mais preto, e lentamente as curvas sigue
D'o murallon antigo d'o Parrote.

O corazon apertase d'angustia,
Óyense risas, xuramentos s'oyen,
Y as brasfemias s'añuntan c'os sospiros...
¿Onde van eses homes?

Dentro d'un mes n'o simiterio imenso
D'a Habana, ou n'os seus bosques,
Ide á ver que foi d'eles...
¡N'o etern'olvido para sempre dormen!...
¡Probes nais que os criaron,
Y as que os agardan amorosas, probes!



IV

—Animo, compañeiros,
Tod'a terra é d'os homes.
Aquel que non veu nunca mais que a propia
A iñorancia ó consome.
¡Animo! á quen se muda Dio-l-o axuda!
¡E anque ora vamos de Galicia lonxe,
Verés dês que tornemos
O que medrano os robres!
Mañán é o dia grande ¡â mar, amigos!
¡Mañán, Dios nos acoche!
¡N'o sembrante á alegría,
N'o corazon o esforzo
Y a campana armoniosa d'a esperanza,
Lonxe, tocando á morto!



V

Este vaise y aquel vaise,
E todos, todos se van,
Galicia, sin homes quedas
Que te poidan traballar.
Tês en cambio orfos e orfas
E campos de soledad,
E nais que non teñen fillos
E fillos que non têm pais.
E tês corazons que sufren
Longas ausencias mortás,
Viudas de vivos e mortos
Que ninguén consolará.



¡OLVIDEMO-L-OS MORTOS!

I

¡Profanemos d'o bosque as umbrías!...
E ante estes mudos testigos,
O río, a fonte y os ceos,
Qu'eu rompa os ña vellos vinculos.
D' o pasado correron as horas,
Só Dios sabe antre que abismos,
¡Non tornarán... olvidemos!
Que á recordanza é un martirio.

II

Hay un niño de rosas silvestres
Cabo d'a fonte escondido,
E un prado de herba trebiña
Alfombra ô arredor sombriso.
Cal un tempo, rebuldan as brisas,
N'a fonda cantan os ñilgaros,
As margaridas sorinme,
Y oyo ó marmurar d'o río.



III

Sin amar cal e negra esta vida
E perde o sol o seu brilo,
Deixa que o sorbo postreiro
Beba d'o celeste viño.
Din que dorme ó privado n'o leito
Ancho d'os fondos olvidos,
Ambos pois, xuntos bebamos,
D'este bosque antr'os espiños.

IV

¡Que armonioso n'altura resoa
O zoar ronco d'os pinos!
Mais mañino que nos miran
Sereos dend'o monte arisco.
E parés que traveño antr'a brétema
N'as vaguedás d'o infinito
O perfil trist'e emborrado,
D'os meus ensoños perdidos.
E que adustas m'añeñan as sombras
Tras d'esos coutos e riscos,
D'os meus mortos adorados
E d'os meus delores vivos.



¡Mais n'importa! Da antiga devesa
Profanemos os retiros...
Séntate ó meu lado e dime,
Dime... o que tantas oiron.

V

És garrido e lanzal y os teus ollos
N'os meus coma estrelas fiños,
Dormentes, din q'o amor n'eles
Pousa o seu dedo divino.
Eu contémprot'en tanto serea,
Dura coma os seixos frios,
E d'o teu corazon conto
Os turbulentos latidos.
¡Faise á asmosfera densa ô redore...
Decote o mesmo camiño!
Coma o seu cantar os páxaros
Tés, corazon, ó teu ritmo.
Mais de vagoas s'inunda o meu rostro
E d'a yalma n'o mais intimo
O hastio lento penetra
Com'espada de dous fios.
¡Ea! apártate lonxe... non quero
Profanar este retiro,



Nin pode o corazon tolo
Ser de sí mesmo asesino.
Sosegavos, ñas sombras airadas,
Qu'estou morta para os vivos.
¡Sagrado quedaches, bosque!
¡Sin mancha ti, meu esprito!



¡TERRA A NOSA!

I

Baixo á prácida sombra d'os castaños
D'o noso bon país,
Baixo aquelas frondosas carballeiras
Que fan doçe o vivir,
Cabe á figueira d'a paterna casa
Que anos conta sin fin,
¡Que contos pracenteiros!.. Que amorosas
Falas se din ali,
Risas que s'oyen n'as serans tranquilas
D'o cariñoso abril!
E tamén ¡que tristísimos adioses
S'acostuman oir!



II

—Quen casa ten de seu, ten media vida.
Un-has telliñas para nos crubir,
Catro paus que ardan n'a lareira nosa,
 ¡E á traballar sin fin!
¡Valor, valor! y espera desdichado,
 Mentras teñas aqui
Un-has paredes tristes e desnudas
 Mais qu'herdache, infeliz,
E d'as que naide despoñarte pode.
 ¿Naide?.. á miseria, si.

III

O forno está sin pan, ó lar sin leña,
 Non canta ó grilo ali.
E se non é c'o a pena que o consome
O probe soyo está c'o seu sufrir
Sin que comer e sin abrigo tremba,
 Por que os ventos sutís
Húmedos inda, silban antr'as pedras
 Y as portas fan xemir.
¡Que ha de facer, Señor, s'o desamparo
 Ten ó redor de si!...



¿Deixar á terra en que naceu y á casa,
En qu'espera ter fin?
¡Non, non! que o inverno xa pasou y hermosa
Primadera vai vir.
¡ Xa os árbores abrochan n'a horta sua!
¡ Xa chega o mes d'abril!
Y anque á torrentes chove en horas tristes,
En outras o sol ri,
Xa á terra pode traballarse, á fame
D'os probes vay fuxir,
¡Ay! o qu'en tí naceu, Galicia hermosa,
Quere morrer en tí.

IV

¡Ou miña parra d'albariñas uvas,
Que á tua sombra me das!
¡Ou ti sabugo de froriñas brancas
Que curas todo mal!
¡Ou ti, en fin, miña horta tan querida
E meus verdes nabals,
Xa non vos deixo, que as angustias negras
Lonxe de min s'irán!
O bran chega crubindovos de fruto
Todos son ricos xa,



Os pañariños tñen, gran n'as campias,
 Abrigo n'a follax.
As noites son tranquilas e serenas,
 Craro é sempre o luar,
Por antr'as tellas entran os seus rayos
 Y hastra ó meu leito van,
Y así durmo alumado po-la lámpara
 Que os probes lle luz dá.
Lámpara hermosa, eternamente hermosa,
 Consolo d'os mortals.

V

Esos varios sendeiros d'as montañas
 Os fondos vales cân...
Aló enriba ó *sun sun* d'os pinos bravos,
 En baixo á doce paz.
N'a cima crara luz, aires purísimos,
 Salvañen soledá,
Romores misteriosos que despertan
Pensamentos de brava libertás.
Perfumes penetrantes, que deseyos
 Loucos e estraños dan;
En baixo, amante calma, cariñosas
 Brisas que o rebuldar



Por antr'as follas, n'as suas alas trâen
 Romores da siudád,
Eco d'algun-ha voz fresca e sonora
 De timbre virxinal.
D'a campana d'aldea ó cramoroso,
 Prolongado soar,
D'a presa d'o mohiño ó ronco estrondo,
 Y o batidor compás,
D'a labandeira que c'os brancos liños
 Contra un-ha pedra dá.

VI

¡Si, si! Dios fiño esta encantada terra
 Pra vivir e gozar,
Pequeno paraíso, est'é un remedo
 D'o que perdeu Adan.
Este prácido sol que nos aluma,
 Estes aires d'o mar,
Este tempo soave, estas campías
 Que non teñen igual;
Esta fala mimosa que nós têmos
 De tan doce solás
Que non sabe decir si non cariños
 Que hastr'os corazós van,



Esta terra, n'hay duda... Dió-l-a fiño
Pra ser amada e amar.
¡Ey! Galicia á que dorme soños d'anxel,
E chora o despertar,
Bagoas que si consolan as suas penas,
Non curan os seus mals!

VII

¡Que t'aman os teus fillos!.. ¡Que os consome,
D'o teu chan s'apartar!...
Que ximen sin consolo, s'a outras terras
De lonxe, á morar van.
Que aló está ó corpo n'as reñíos alleas
Y o esprito sempre acá,
Que só viven, só alentan c'as lembranzas
D'o seu pais natal.
E c'o á esperanza, c'o á esperanza ardente
D'á Galicia tornar...
E ¡como n'adorarte d'este modo,
Santa e querida nay,
Como non morrer lonxe d'aquel seyo
Que mel de meles dá,
Y é gloria y é contento e paraíso
N'o mundo terreal!



VIII

¡Que hermosa te dou Dios, terra querida,
Desdichada beldá!
¡Que brando e melancolico sosego
Sinto ó te contemplar!
¿Porque, porque antr'as frores as espiñas
Entreteñidas van,
N'esa coroa que á tua testa ciñe
De verdor eternal?
¡Ou Galicia, Galicia!; a arpa sonora
Pronto descolga xá
D'a seca pónla ond'olvidada dorme,
Dorme, á sigros contar.
Os bardos fillos teus á voz levanten
D'as cordas ô compás,
Y enchan o mundo armonicas y altivas
Tan só pra t'alabar.

* * *



Tecin soya á miña tea,
Sembrey soya o meu nabal,
Soya vou por leña ô monte,
Soya á veño arder n'o lar.
Nin n'a fonte nin n'o prado
Asi morra c'o á carráx
El non ha de virm'á erguer,
El xa non me pousará.
¡Que tristeza! ó vento soa,
Canta ó grilo ô seu compás...
Ferve o pote... mais, meu caldo,
Soiña t'hey de cear.
Cala rula, os teus arrulos
Ganas de morrer me dan,
Cala, grilo, que si cantas
Sinto negras soïdás.
O meu homiño perdeuse,
Ninguen sabe en onde vay...
Anduriña que pasache
Con él as ondas d'o mar,
Anduriña, voa, voa,
Ven e dime en ond'está.

* * *



Os manantiales sécanse,
Ôs robres cáenll'as follas,
Pero á tua yalma é plena primadera,
Non veu mais que un-ha aurora.

E en vano oyes d'o mundo,
En vano oyes d'a vida...
N'apagará á tua sede o que outros beben
N'as auguas maldecidas.

Mais cando chegue á tarde d'o teu dia
E chegue o teu outono,
Ven hastr'a miña tomba paseniño,
E deposita n'ela os teus remorsos.



DOR ALLEO N'É MEU DÔR

Uns magoan querendo consolare,
Outros ó dedo afincannos n'a llaga,
Mais ó peor de todos é o traidore
Que repite ó ferirnos. —¡Todo pasa!

Y á concencia tranquila,
Déixanos tan dichoso e tan sereno,
Entregados á un dor que se non mata
Fay d'a vida un inferno.

Mais s'o trance lle chega
D'o mesmo que magoa, ser magoado,
Di qu'eterno cal Dios é seu penare
E pon n'o ceo, ó lastimeiro layo.

* * *



- ¡Como venden á carne n'o mercado
Vendeut'o xurafás!
- ¡Pero que importa o fin que me vendese,
S'eu n'o podo olvidar!
- Matoute á penas, sin piedá, e deïxoute,
Deïxoute o desleal.
- Pois olvidada morrerey e triste,
Que olvidalo... ¡non xa!
- Cal se pisan as herbas él pisoute...
¡Odiате!.. ¿e n'o odiarás?
- Anque m'odie, e me pise, e me maldiza,
Heyllo de perdoar.
- ¡Mal haya á tua constancia, probe tola,
Y a tua lealtad!
- Mais anque tí o perdones, Dios qu'é xusto,
N'o pode perdoar.

*(Un incredulo aparte,
Sorrindo c'un sorrir de Satanas)*
—Fiádevos en Dios e non corrades
¡Dios! ¿quen sabe s'o hay?

(Un-ha vella que pasa) —Aquel que as fixo
Eu sey que tarde ou cedo as pagará.

(Outro) —As escuras vamos,
Sen que sepa ninguen pra donde vay.
Pero, cobre n'a man ó que poidere



Mais val ter en seguro qu'esperar.
(*Un bon*) —Hay tantos homes
Como intenciós e pensamentos hay.
Pero dichos'aquel que inda morrendo
Ô que ó matou lle pode perdoar.

* * *

Foy á Pascoa enxoita,
Choveu en San Xóan,
A Galicia á fame
Logo chegará
Con malenconia,
Miran para ó mar,
Os que n'outras terras
Ten que buscar pan.

* * *



Non coidarey xa os rosales
Que teño seus, nin os pombos,
Que sequen, com'eu me seco,
Que morran, com'eu me morro.

* * *

Eu levo un-ha pena
Gardada n'o peito,
Eu levoa, e non sabe
Ningen por que á levo.
Orelas vizosas
D'o Miño sereno,
Onde o paxariño
Ten ó seu espello,
Y antr'as margaridas
Pacen os cordeiros,
Vos soyas sabedes
O meu sentimento.

Cabo d'un-ha pena
Onde mana un rego
A sombra d'un pino
Manso, e xigantesco
Que soberbo brama



Cand'o move ó vento,
Coma n'un sepulcro
Dorme o meu sacreto.
Mais, anque alí dorme
Viv' en min desperto.
Eu levo un-ha pena
Gardada n'ò peito
Tamaña, tamaña,
Bon Dios, que n'a reño.
¡Quen me dera, orelas
D'o Miño sereno,
Ser un d'aqués cómaros
Qu'en vos têm asento!
Sin medo e sin penas,
De bran e d'inverno
Un sigro tras d'outro
Morara ond'eu quero...
C'a veiga por paço
C'o espazo por teito.

* * *



Meus pensamentos, cal voás tolos...
¿Adonde vâs?
¿A donde? á donde s'eu no-no digo,
Naid'ó sabrá.

D'a fonte ô rio, d'ó rio â veiga,
D'á veiga ô mar,
¿Que buscás tolos?... s'eu no-no digo,
Naid'ó soabrá.

Meus pensamentos... ¿porque perenes
M'atorméntás?
¿Por qu'ís decote, ¡ay! s'adonde ides
Naid'o sabrá?

Cal palomiña buscás á llama
Que vos queimar...
Y aá triste morte que vos teredes
Naid'á sabrá.



VIVIR PARA VER

Marcháchet'un dia
Ti, aquel qu'eu quera,
Fuxiste d'a terra
Que tant'alegria
Y encantos encerra.
Diñeches: —Maria,
Mais doce que as meles,
Mais linda que as frores,
Paloma sin feles,
Non chores, non chores,
Que ausencia envivece,
Non mata, n'esquece,
Os doces amores,
Que à dicha axuntou.
¡Eu voume!... mais s'hora
Delor nos ofrece
Fertuna treidora,
Jamás t'olvidara
Quen tanto t'adora,
Quen tanto t'amara.
¡Adios miña vida!
N'o peito escondida
Te levo antre tanto



Non torno á te ver,
¡Ti espera! pois xuro
Por Dios sacrosanto,
Que si non morrer,
Aquí ey de volver.
Morrer, non morreche...
Y anqu'eu esperara...
¡Que ben que compriche,
Palabra que diche!
¡Amor que tibeche!
Que os anos pasaron,
As frores mucharon,
Os negros cabelos
En brancos tornaron,
E nunca mais, nunca,
¡Poder d'un querer!
Quiñeches volver...
Vivir para ver.



N'É DE MORTE

—¿Xa estás de volta, Rosa d'Anido?
¡Eu non coidara verte tan cedo!
Y as meigas todas contigo, Rosa,
Aló n'a vila seica andiveron,
Que de difunto tès á colore
Y á vista brava, y ó falar seco.

—É que de pena, d'a terra lonxe
Pouquiño á pouco m'iba morrendo,
Mais... colorosa, me verás logo
Que agora vivo, porque te veño.

—¡Tola de Rosa, c'o qu'ela saye!...
¿Inda t'acordas d'aqueles tempos?

—¡S'inda m'acordo!... ¿com'olvidalos
Cando tan soyo sey pensar n'eso?
Bebemos xuntos, n'aquela fonte,
Xuntos pousamos n'aquel portelo,
Herba collemos xuntos n'o prado
E íbamos xuntos tomá-l-o fresco
N'o mes d'agosto dendes que á lua
Branca saia tras d'os outeiros.
Estas lembranzas me consumian,
De tí apartada, d'a terra leños...



Pero e tí, dime, ¿non t'acordaches
E non t'acordas de todo aquilo?
—¡Ti que me pides, rapaza, cando
Desmemoriado son com'un deño!
Y ademais, Rosa, direicho todo,
Pra que non volvas á pensar n'esto.
Bebin con outras n'aquela fonte,
Pousey con outras n'aquel portelo,
¡Ay! e con tantas â luz d'a lua,
N'o mes d'agosto tomeo o fresco!...
Dime meniña s'un home pode
Cargar con tantos recordos d'estos,
E si non debe votalos fora
Porque n'estorben n'o pensamento.
Quíxente un día, quíxente Rosa,
Mais di un-ha copra, que ô amor y o vento
Des que fixéron ó seu facido,
Vánse rapaza como viñeron.
¡E que lle vamos á facer, Rosa,
S'aquestas cousas non têm remedio!
Adios, pr'Habana domingo embarco,
Y anqu'ora chores, non teñas medo,
Que mal d'amores n'é mal de morte,
Y ô fin y ô cabo pasa c'o tempo.



* * *

¡Querom'ire, querom'ire!
Para donde no-no sey.
Cégam'os ollos á brétema
¿Para dónd'ey de coller?
N'acougo c'un-ha inquietude
Que non me deíxa vivir,
Quero e non sey o que quero
Qu'é todo igual para min.
Querom'ire, querom'ire,
Din alguns que á morrer van;
¡Ay! queren fuñir d'a morte,
¡Y á morte con eles vay!

* * *



O meu olido mais puro
Dérache s'eu fora rosa,
O meu marmurio mais brando
S'é que d'o mar fora onda;
O bico mais amoroso
Se fose rayo d'aurora,
Si Dios... mais ben sey que tí
Non qués de min, nin á groria.

* * *

—Medico, doill'a cabeza...
Zuruñan, doill'un-ha man,
Mais s'é c'o esprito lle doy,
¿Que menciña lle darás?
—Para infirmidás d'as almas
N'a terra cura non hay,
Pídelle á Dios que cha leve;
Quizas n'o ceu sandará.



* * *

—Anque me des viño d'o Riveiro d'Avia,
Todo-l-os almibres e toda-l-as viandas,
D'as que os reises comen e no mundo haña,
Na madre querida, non sey que me falta.

Anque me trayades com'un santo en palmas,
E que me poñades de toda-l-as galas,
E que me levedes a corte de España,
Ña madre querida, non sey que me falta.

E anque me des ouro, e anque me des prata
Diamantes e alxofres, pelras e esmeraldas
E canto hay n'o mundo, non me dades nada,
Por que, ña madriña, non sey que me falta.
D'a esperanza hermosa cortáronm'as alas
E n'hay alegría si n'hay esperanza.

* * *



Dend'aquí veño un camiño
Que non sey á donde vay;
Pó-lo mesmo que non sey
Quiñera ó poder andar.
Istreitiño serpentea
Antre prados e nabals
Y and'o feito, aquí escondido,
Relumbrando mais alá.
Mais sempre, sempre tentándome
C'ò seu lindo crarear,
Qu'eu penso, non sey por que,
N'as vilas que correrá,
N'os carballos que ó sombrean,
N'as fontes que ó regarán.
Camiño, camiño branco,
Non sey para donde vás,
Mais cada vez que te veño
Quiñera podert'andar.
Xa collas para Santiago,
Xa collas para ó Portal,
Xa en San Andrés te deteñas,
Xa chegues á San Cidrán,
Xa, en fin, te perdas... ¿quén sabe
En donde? ¡qué mais me dá!
Que ojallá en tí me perdera
Prá nunca mais m'atopar...



Mais ti vas indo, vas indo,
Sempre para donde vas,
Y eu quedo encravada en onde
Arraigo ten ó meu mal.
Nin fuño, non, que aunque fuña,
D'un lugar á outro lugar,
De min mesma, naide, naide,
Naide me libertará.



N'O CRAUSTRO

Dábanse bico-l-as pombas,
Voaban as anduriñas,
Xogaba o vento c'o as herbas
Pobradas de margaridas,
Y as lavandeiras cantaban
Méntra-l-a fonte corria.

Fórons'indo un-ha trás d'outra,
Y ali se quedou soiña,
C'a triste frente incrinada
Cabe un-ha arcada sombrisa...

Estonces non sey qué sombras
Quizais de memorias vivas,
Quizais d'os frades difuntos,
Pasar en procesión mística
Veu, n'aquelas soledades,
Que amaba canto temia.

Tembrou d'angustia e de pena
E con amarga sorriso,
Mirando os xasmín sin follas
Qu'iban á brotar axiña,
Marmurou mentras d'os ollos
As bagullas lle caian:

«Todo volve, todo torna,



Ménos ó ben qu'eu quera:
Todo, todo aquí se queda
Eu soya vou de fuxida.
Non ey de vervos mais, frores,
Adorno d'esas cornisas,
Nin á oir os teus marmurios
Fonte que a gozar convidas,
Nin á contemprarvos, pedras,
Testigos d'a pena miña;
Outros virán profanarvos,
Mentras eu morro esquencida.»

Sonaron pasos n'as bóvedas,
Soprou un-ha forte brisa,
Oyeuse una-ha carcaxada
Cal si d'o inferno saira:
Era ó trasno d'o convento,
Que recordand'outros dias,
Ríase d'as ansias negras
E d'a orfandá d'a meniña.

* * *



¡Como lle doy á yalma,
Pero, canto lle doy!
De día nin de noite
Non para c'a delor.
¡Señor, vo-l-a fixeche,
Señor, curaina vos!
Y ó corazon ferido,
Tamen ¡canto lle doy!
Y eu ben sey que non pode
Sandar d'o corazon.
¡Señor, daille descanso
N'a terra que á criou,
Que o polvo torne ô polvo,
Y o esprito, ô ceu, bon Dios.

* * *



Ô sol fun quentarme
Dum'escalofrios,
Cal s'o Norte bravo
M'arrastrase arisco.
Sentin un-ha gaita
D'alegre sonido,
Y os cabelos todos
Puñéronsem' hirtos;
E tembrey cal tembra
N'a beira d'o rio,
Herba que á corrente
Toca c'os seus limos.

Miñ'alma dorida,
Meu corpo inxeliño,
Faivos mal á gaita,
Davos o sol frio.
Miñ'alma, meu corpo,
Se non é feitizo,
É que á morte queme
Para o seu enxido.

* * *



Sempre pó-la mort'esperas,
Mais a morte nunca ven;
¡Coitado! ¿pensas que as penas
Poden matar d'un-ha vez?
Nunca que son coma o ético,
Tras de roer e roer,
Só deixan un corpo cando
Xa non têm que comer n'el.
Cando á yaugua d'as penas
Se reverte n'a copa sin medida,
Soyo é remedio á morte
Para curar d'a vida.



¿QUE LLE DIGO?

—Eu volvo par'á terra,
A tua muller Antona, ¿qué lle digo?
—Pois, pra non meter guerra,
Por que non veñan á petar conmigo,
Olvidarás que foches meu testigo.
Ó demais... boy á libertade adoito...
Xa sabes ò refran, meu compañeiro,
A libertá primeiro,
E mellor que alá bróa, é aquí bizcoito.
—Mais val aquí, coma quen di solteiro,
Que casado e con fillos
Andar alá, sudando aqueles millos...
¡Entendo, compañeiro!
—Que como poida se governe Antona,
E anque d'ela me doyo,
Como de lonxe nada sey nin oyo...
Quen non sabe, nin ve... sempre perdona.
Cando xa vello sea,
Tornarey c'os meus ósos para á aldea,
Que algo ll'ey de levar a terra nosa:
Mais mentras mozo son, non pode sere
Por que s'é por mullere,
S'é que Antona está ala, teño aquí á Rosa.



—Esa ch'é á nay d'o año,
Bon Anton de Riaño,
Pero en verdad che digo
Que as mulleres son toda-l-o enemigo,
E ãa qu'esto asi o sea,
Antr'a nosa y á allea
Mais ou menos graciosa,
Pois... muller por muller, val mais á nosa.

—A nosa é a que nos quer e nós queremos,
Que si falta o cariño
Coidando que un-ha pomba tés n'o niño
Un-ha cróbega tés, filla d'os demos.

—A cróbega á cabeza se ll'esmaga
E c'o á su vida paga.
¿Mais d' Antona á pacencia,
Con que lle paga, dime, á tua concencia?
¿Que cura d'o seu dor á fonda llaga?

—Deixate de concencias e delores,
Que non teñen lugare
Tratando de mulleres e d'amores.
Qu'ela vexa, se quer, de se curare:
E cóntalle que cando eu o tibere
Ëa lle darey con que se precurare,
Y agora, ¡adíos! ¡hastra que Dios quixere!



* * *

Teño un niño de tolos pensamentos,
Ond'ò lar escondidos,
E dés que ven á noite
Y ó lume esta alcendido
E arrimo ó pote y á fiar me sento,
N 'aquel meu corrunchiño,
Mentras que quence ó caldo, estonces dígolles
—¡Vinde, meus queridiños!

E corren e rebuldan
Tan contentos d'estar soyos conmigo,
C'a sua nay, sua dona,
Seu unico agarimo.
E ¡canto alí falamos en sacreto,
E sempre d'él Dios mio!
D'él que por irse alá... soya deïxoume
C'o corazon ferido.

¡Cantas tristezas! cantos
Queiñumbrosos sospiros,
M'atormentarón, cantos
D'o meu peito sairon!
Pero todo en sacreto
Qu'esto á ninguen llo digo,
Non foran á pensar que marmuraba



D'os feitos qu'él me fiño.

Eu, marmurar de tí con xent'allea!...

Nunca, meu queridiño,

Que ti és meu home eu tua muller, e debo

Calar á miña dor y os teus desvios.

Sô c'os meus locos pensamentos falo

Por que son meus amigos,

E tan discretos... tanto,

Que só din o qu'eu quero e lles premito.

Sin eles, meu Xaquín, ¿que de min fora?

¿Soya aquí, dond'un tempo houben contigo

Estalar de dor, tal com'estalan

N'o lume eses espiños?

Moitas veces, si, moitas...

Pra nou deïxarme descansar, ¡rabisos!

Hastr'o meu leito veñen

E donde ti dormiche fan ó niño,

Mais eu, tal com'agora

Pra non chorar á fio

E non ter que levar mañán de cedo

Os ollos coma brasas alcendidos

Cando vaya ô mercado,

Seille decir ¡endinos!

Non m'atorméntés mais, ide á escondervos

N'o voso buratiño.

E despídoos de paso



Con un amante bico...
Mais si llo dou á eles, ese beixo
É para ti tan só, Xaquín querido.
¡Volve, volve onda min, porque anque diga
Que consolada vivo
Con esos loucos pensamentos, seica,
Seica m'añudan á morrer, Dios mío!
Xaquín, Xaquín, que de muller naciche,
E que d'outra muller tiveches fillos,
¡Ay, cal teu pay sin tua nay morrera,
Ve que morro sin ti, Xaquín querido.



BASTA UN-HA MORTE

Cala, can negro, n'oubees,
A porta de quen ben quero,
Corvos, non voés por riba
D'o sobrado ond'está enfermo.
C'o teu resprandor *compaña*,
Baite, non lle poñas medo.
S'é que queres que alguen morra,
Eu sey d'un san que contento,
Por él déravo-l-a vida
E irá con vosco ôs infernos.



AS TORRES D'OESTE

A yaugua corria
Po-lo seu camiño,
Y eu iba ô pé d'ela
Preto d'os Laiños,
Sin poder c'as penas
Que moran connigo.

Con tamaña carga,
¿Para dónd'eu iba?
A Virxe sabrayo,
Que eu no-no sabia;
Mais seica fuñindo
De min mesma iña.

Por antr'os herbales,
Profunda e sombrisa,
Cal un-ha sarpente
D'escamas bruñidas,
Brilaba ôs meus ollos
Dándome cobiza.



¡Estaba tan soya!
Nin bote, nin lancha,
Nin velas, nin remos,
A vista alegraban,
E soya-l-as veigas
Tamén se quedaran.

¡Qué bonitas eran
N'outro tempo as rosas,
Que n'aqueles campos
Medran e s'esfollan!
Mais muchas estonces
S'amostraban todas.

Y o sol, cal á lua
En noite de brétema,
Brilaba tembrando
Por antr'as vimbieiras,
Tan descolorido
Com'a mesma cera.

Y ô ferir as ondas
Revoltas e oscuras,
Vianse n'espeso
D'a negra fondura
As herbas marinas
E longas que a surcan.



De pronto un-ha y outra
Poñéndome medo,
As loitosas cruces
Se m'apareceron,
Que s'erguen n'a orela
Cal n'un cimiterio.

Meu ben, ¿onde moras?
Perguntey chorando:
Xa que tí morreche,
N'o mundo, ¿qué fago
Coma vos, ¡ou torres!
Soya e sin amparo?

Soidás me consomen,
Vagoas m'alimentan,
Sombras m'acompañan,
Cómem'a tristeza.
¡Quen pode con tanta
Fartura de penas!

Y eu non sey que negra
Tentazon maldita
M'afrixeu o espírito,
M'anubrou á vista,
E sorreume como
M'o demo sorrira,



Dend'a fond'orela
Mirey arredore...
A marea viva
Petaba n'as torres,
Orfas antr'a líquida
Sabán que as envolve.

—¡Alá vou!—lles dixen
Daime morte doce,
Auguas ond'as penas
Para sempre dormen...—
Saltey... y a corrente
Calada levoume.

.....
.....
.....

¡Ou Torres d'Oeste!
Malas tentadoras
Auguas apromadas,
De calma treidora,
Cómaros pelados
Onde ò corbo pousa;



¡Ou Torres d'Oeste!
Tan soyas e mudas
C'a vos' atentaches
A miña tristura.
Ningén triste vaya
Cabo de vos nunca.

D'os desamparados
Tendes o menaxén,
Y aínda o redor voso
Non reñorde o aire,
Coma si temese
De vos despertare.

É d'as que s'apegan
A tristeza vosa,
D'as que o peito oprimen,
D'as abrumadoras,
Que ô inferno encamiñan
As almas loitosas.

Que s'inda estou viva,
Foy que un mariñeiro,
Medio morimunda,
Por estes cabelos
Trouxome d'as ondas,
Ô mundo en que peno.



Non vayades nunca,
Eu vo-l-o aconsello,
Âs Torres d'Oeste
C'o corazon negro.



¿POR QUÉ?

—¡Escoita! os algoasiles
Andan correndo á aldea,
Mais, ¿como pagar, como, s'un non pode,
Inda pagá-l-a renda?

Embargarannos todo, que non teñen
Esas xentes concencia, nin têm alma,
¡Quedaremos por portas!
¡Meus fillos d'as entrañas!

¡Mala morte vos mate
Antes de que aqui entredes!...
D'os probes ô sentirvos,
¡Os corazos, cal baten tristemente!

Maria, se non fora
Porque hay un Dios que premia e que castiga,
Eu matara eses homes
Como mata un raposo á un-ha galiña.

—¡Silencio! ¡Non brasfemes,
Qu'este é un valle de lágrimas!...
Mais ¿porque á algúns lles toca sufrir tanto
Y outros á vida antre contentos pasan?



* * *

De soidás morriase,
N'a vila sospirando pó-l-a aldea,
Asombrábana as casas c'os seus muros,
E asombrábana as torres e as igreñas.

As ruas enlousadas, somellábanlle,
Sin verdor nin frescura,
Cimenterio ond'os mortos
Fora andaban d'as tristes sepulturas.

Y as comidas sabíanlle
Á fariña sin sal y á xaramagos,
Y as poucas que tocaba
En vez de dárll'alento a iñan matando

Algun-ha vez chegaban hastra ela,
Non sey s'en ilusion se de verdade,
Uns agrestes olidos
De leiñanas ribeiras e pinares.

Iñas'e estonces a sentar n'un alto
Contempraba os estensos horizontes,
E rompendo en sospiros que á afogaban,
Ronca escramaba saloucando: —¡Eu voume!



¡E iñase á presa e sin remedio!... ¡Iñase
C'a tristeza mortal que á consumia!
Iñase á probe Rosa,
Pero... ¡par'á outra vida!

* * *

Pois consólate, Rosa,
Que moito ten que padecer n'a vida
Quen moito d'ela goza,
E olvidada ha de ser quen foy querida,
O que á tí che pasou, pasalle á todos
D'esa maneira ou de distintos modos.
¿Non t'acordas d'aquéla?
Todo n'ela era encanto e fermosura
Todo inocencia pura;
E con fonda ternura
E c'un amor que as pedras abrandaba,
Eu decote, á chamaba
Pomba sin fel, e fonte de cariño.
Bebia n'o seu peito ó pañariño,
¡Tan branco, relumbraba!
Y olor, color, sabor, qu'eu ben sabia
O que sabia Anxela,



Anque n'inda á cheirala m'astrevia...

Todo ôs meus ollos era santo n'ela!

Esto n'un tempo foy, tempo dichoso,

Que inda o corazon lembra cariñoso,

Porque despois d'aquelo

E que un d'outro vivimos apartados

Ela indose á Ferrol y eu á Cambados,

Topámonos n'a feira d'o Campelo,

Y eu busca que te busca n'a sua cara,

E no seu xeito todo,

O encanto que n'un tempo m'encantara,

E n'o poiden topar de ningun modo.

Y ela era á mesma, tan lanzal e hermosa,

Tan fresca e colorosa

E doce coma á mel d'os seus cortiços,

Mais á tantos feitiços,

Eu estaba insensibre

E d'o pasado en vano perseguia

Un volubre fantasma que fuñía

Libre d'amor e de cadeas libre.

Meditey un momento

E con certo remorso e sentimento

Ô cabo comprendin, ña Rosa cara,

Que tanto ben y encanto que namora,

Nada para min fora

S'aló cand'eu á amara



Outros o meu amor non ll'emprestara.

Porque, non val sabencia.

Bondade, fermosura, n'inocencia,

Pureza, nin virtude,

Para ser ben querido e ben querere

Por que ô basta c'ó sere.

Mentras o amor non mude

S'és fea, coma tí, n'habrá mullere

De mayor xentileza e mellor pranta;

S'es infame e perdida, serás santa

D'as que o son sin querelo parecere;

E s'és boba e sin sal, é qu'escondida

Tès á esencia y á gracia bendecida

Dentro d'un misterioso relicario

Donde sô, o amante cego e visionario

A esencia atopa y o elisir d'a vida.

Mais des que o amor quere voar, ña prenda

E que lle cay á venda,

Forza é deixalo ire,

Que n'hay virtude nin poder que o prenda,

Y o que antes nos mirou tras d'un-ha nube,

Ou transparente gasa,

Des que á gasa se rompe, e a nube pasa,

Rosa, val moito mais que no-nos mire.



C'A PENA O LOMBO

¡Cantas frores silvestres n'os valados,
Que festós e qu'encaixes
Primorosos de musgos e verdura,
Que colorido, que folláx n'os árbores,
Mentra-las brisas mansamente corren,
Com'alento d'os anxeles!

Reina n'a veiga un prácido sosego
Cay á luz n'os regueiros en cambiantes,
Y ó cómaro, e encañada soavemente
Van querband'o paisaen
Lixeiramente envolto n'os vapores
D'a misteriosa tarde.

Só se sinte o piar d'o pañariño,
O marmurar d'as auguas
E n'a cima d'o monte o cantar triste
D'un-ha muller que pasa.
Mentras c'o seu marmurio ó manso rego
N'aquel ritmo monotono á acompaña.
¡Que tristeza tan doce!
¡Que soidá tan prácida!
¡Mais para un alma en horfandá sumida,
Que soidá tan deserta e tan amarga!



Sin mirar, fixa os ollos
N'as brétemas leixanas
Vaporosas e leves
Que ó sol pinta de grana,
Y as mans en cruz, y os ollos
Arrasados en vagoas,
Marmura saloucando:—¡Querom'ire!
Porque agonizo aqui desconsolada!...
 Millor que aca antre rosas
¡Ay! ¡quero ir á morrer á dond'el vaya
 E no fondo d'o barco
 Soiña abandonada,
Tras seu amor y á morte, para America,
Para morrer de dor, ómar se lanza.



TAN SOYO

Os dous d'a terra lonxe
Andamos e sufrimos ¡ay de min!
Mais ti tan soyo te recordas d'ela,
Y eu, d'ela e mais de ti.

Ambos errantes po-lo mundo andamos
Y as nosas forzas acabando van,
Mas ¡ay! tí n'ela atoparás descanso
Y eu tan soyo n'a morte o ey d'atopar.



